

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Anna Komárková

Kriminalistické učení o oběti trestného činu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Musil CSc.

Katedra: Trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 19. 4. 2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 161 343 znaků včetně mezer.

Anna Komárková

V Praze dne

Poděkování

Na tomto místě bych velice ráda poděkovala prof. JUDr. Janu Musilovi, CSc. za odborné vedení mé diplomové práce, za jeho ochotu, trpělivost a cenné rady. Děkuji rovněž Bc. Michaela Bláhové a vrchnímu komisaři Romanu Rainerovi za vstřícnost, s jakou mi pomohli při hledání pramenů. Poděkování náleží i mé rodině za podporu a důvěru v průběhu celého studia.

Obsah

Úvod.....	1
1. Kriminalistická viktimologie obecně.....	2
1.1 Pojem, historie a význam viktimologie.....	2
1.2 Předmět kriminalistické viktimologie.....	4
1.3 Základní pojmy kriminalistické viktimologie.....	5
1.3.1 Oběť.....	5
1.3.2 K oběti – typologie, klasifikace.....	7
1.3.3 Viktimizace.....	9
1.3.3.1 Primární viktimizace.....	10
1.3.3.2 Sekundární viktimizace.....	13
1.3.3.3 Terciární viktimizace.....	15
1.3.3.4 Reviktimizace.....	15
1.3.4 Viktimologické zavinění, viktimnost a viktimogenní faktory.....	16
1.4 Péče o oběti trestných činů.....	18
2. Role oběti při oznamování trestných činů.....	22
2.1 Cesta oběti k poškozenému.....	22
2.2 Oznamit, či neoznamit? Motivační konflikt oběti.....	23
2.3 Projevy sekundární viktimizace.....	25
3. Role oběti při vyšetřování trestných činů.....	28
3.1 Oběť – věrohodný svědek?.....	28
3.2 Zásady pro jednání s obětí.....	29
3.3 Výslech.....	31
3.3.1 Formování výpovědi.....	32
3.3.2 Příprava výslechu.....	33
3.3.3 Taktika výslechu.....	35
3.3.3.1 Stadia výslechu.....	35

3.3.3.2	Typické situace výslechu a taktické postupy jejich řešení.....	38
3.3.4	Druhy výslechu	40
3.3.5	Problémy při výslechu obětí násilí	42
3.3.6	Speciální právní úprava výslechu oběti a zvláště zranitelné oběti	44
3.4	Rekognice	45
3.5	Konfrontace	48
4.	Oběť ve světle vyšetřování vybraných násilných trestných činů.....	51
4.1	Oběti vražd	51
4.1.1	Vztah mezi obětí a pachatelem.....	51
4.1.2	Role oběti při psychologickém profilování	53
4.2	Oběti sexuálních trestných činů.....	55
4.2.1	Typické kriminální situace	55
4.2.2	Užití návykové látky jako kriminogenní faktor	56
4.2.3	Pohlaví a věk obětí sexuálních trestných činů	58
4.2.4	Stopy vznikající při sexuálních trestných činech	59
4.2.5	Oznamování sexuálních trestných činů.....	59
4.2.6	Účast obětí sexuálních trestných činů na vyšetřovacích úkonech.....	60
4.3	Oběti loupeží.....	61
4.3.1	Způsoby páčání loupeže	62
4.3.2	Stopy vznikající při loupežích.....	62
4.3.3	Oznamování loupeží.....	63
4.3.4	Účast obětí loupeže na vyšetřovacích úkonech	64
Závěr.....		67
Seznam zkratk		69
Seznam použitých zdrojů		69
Abstrakt		74
Abstract		75

Úvod

Na první pohled se může zdát, že je téma oběti z kriminalistického hlediska zastíněno tématem pachatele. V posledních letech se však oběti a učení o ní přece jen dostává rostoucí pozornosti, do popředí se například v rámci kontinentálních právních úprav dostala ochrana práv obětí trestných činů. Odborným studiem obětí trestných činů a jejich zkoumáním se zabývá nauka zvaná „viktimologie“, která se dnes již věnuje široké škále problémových okruhů a nabízí mnoho užitečných poznatků, a to i pro kriminalistiku. Kriminalisté mají sklony oběti často vnímat jen jako nositele kriminalisticky relevantních informací, bohužel ve snaze tyto informace získat poté nezřídka jednají spíše ke škodě než ku prospěchu objasnění případu i oběti.

Ve své diplomové práci chci viktimologii jako vědní obor představit, nastínit některé poznatky o psychologii a chování obětí, které mohou nejen pomoci porozumět obětem, ale předně mohou být využity pro dopadení pachatele. Jedním z cílů této práce je rovněž zmapovat, jak významnou roli doopravdy hraje oběť v kriminalistické taktice a metodice, nikoli izolovaně, ale v souvislosti s tím, co oběti prožívají, proč se chovají tak, jak se chovají, jak s oběťmi jednat a jak naopak ne, to vše v kontextu vyšetřování trestné činnosti. Domnívám se totiž, že komplexnější náhled na problematiku může pomoci všem, kteří s oběťmi trestných činů pracují nebo se o ně zajímají.

Obsahem předkládané práce je proto v první kapitole obecné představení viktimologie včetně krátkého historického exkurzu, vysvětlení stěžejních viktimologických pojmů a odpovědi na otázku, jak lze oběti trestného činu pomoci. V druhé kapitole se budu věnovat problematice oznamování trestných činů z pohledu oběti, zejména se zaměřím na vnitřní procesy oběti, které nakonec vedou či nevedou k oznámení. Kapitola třetí je věnována roli oběti při samotném vyšetřování trestných činů, a sice jednak oběti coby osobě podrobované znaleckému zkoumání, jednak oběti již coby svědku participujícímu na vybraných vyšetřovacích úkonech – výslechu, rekognici a konfrontaci. V kapitole poslední, čtvrté, představím oběti ve světle vyšetřování vybraných násilných trestných činů včetně některých poznatků kriminologických, které však mohou být využitelné i pro kriminalistiku.

1. Kriminologická viktimologie obecně

1.1 Pojem, historie a význam viktimologie

Viktimologie (lat. *victima* – oběť; řec. *logos* – věda) je vědní obor, který se zabývá oběťmi. L. Čírtková ji definuje jako nauku o obětech, která vědeckým způsobem zkoumá oběti trestných činů, „především k jakým změnám dochází v chování a prožívání těch, kteří se stali obětí trestného činu. Zajímá ji (viktimologii), jakou roli hraje oběť v motivaci pachatele a jakým způsobem se „spolupodílí“ na interakci v průběhu trestného činu“.¹ Zároveň Čírtková upozorňuje, že nejde o to zatížit oběť spoluvinou a omlouvat tím jednání pachatele. Naopak jako viktimologický cíl vytyčuje využití poznatků o obětech k vypracování preventivních opatření, jimiž lze snížit riziko ohrožení na minimum. Kromě informací o bezpečném chování se zkoumají rovněž způsoby pomoci obětem po trestném činu, a sice právní, psychologické a sociální.²

Zařadit viktimologii v rámci ostatních věd nelze zcela jednoznačně, jelikož se, stejně jako předmět jejího zkoumání, tedy oběť, pohybuje na pomezí několika vědních oborů. Vzhledem k interdisciplinárnímu charakteru viktimologie se odborníci v názorech na její začlenění liší. Na viktimologii lze totiž nahlížet z hlediska kriminologického, trestněprávního, kriminologického, psychologického i sociologického.

První poznatky o obětech lze nalézt již u autorů 18. a 19. století, např. C. Beccaria (1764), C. Lombroso (1876), E. Ferri (1892), R. Garofalo (1885). Přesto je termín viktimologie spojen zejména s vědeckými pracemi B. Mendelsohna (1937, 1940). Tento izraelský advokát ve spolupráci s německým kriminologem H. von Hentigem a H. Ellenbergerem uskutečnil v roce 1940 první studie vztahu mezi obětí a pachatelem. B. Mendelsohn užil prvně termín viktimologie na konferenci Rumunské společnosti pro psychiatrii v roce 1947. Až o dva roky později se tento termín objevil v odborné literatuře, a sice v práci amerického psychiatra F. Werthama, *The show of violence*. Do vystoupení Mendelsohna, Werthama a von Hentiga v padesátých letech byl zájem kriminologie směřován převážně na poznání pachatele. Proto se zpravidla uvádí, že se viktimologie vyčlenila z kriminologie v druhé polovině 20. století, kdy se odborníci začali soustředit i na oběť a její úlohu v trestním řízení, a nejen na ochranu společnosti před zločinci a zkoumání příčin zločinnosti.

¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3. S. 106.

² Tamtéž, S. 106.

Největšího rozmachu pak viktimologie dosáhla v sedmdesátých letech 20. století. V této době velice aktivně zkoumali a publikovali např. S. Schafer a E. A. Fattah. Pořádaly se konference; I. Drapkin zorganizoval první mezinárodní symposium viktimologie v Jeruzalémě v roce 1973, od té doby se toto symposium pořádá každé tři roky. Rozvíjely se národní i mezinárodní viktimologické organizace; v roce 1979 byla na jednom z těchto symposií v Münsteru například založena Světová viktimologická společnost, která začala fungovat jako konzultant OSN. Tato společnost začala v roce 1982 vydávat časopis *The Victimologist*. Viktimologie se rozšiřovala ze zemí, jež lze považovat za místo jejího vzniku (USA, Německo, Izrael) do dalších států. To přirozeně vedlo k nárůstu zájmu odborníků o danou problematiku, vzniku dalších časopisů (*International Review of Victimology*, *International Perspectives in Victimology*), vzniku webových stránek, a to včetně mezinárodních (www.victimology.nl), vzniku viktimologických pracovišť (INTERVICT) a neziskových organizací.

Zásluhou viktimologického působení byly od konce šedesátých let přijímány zákony na ochranu obětí trestných činů, a od poloviny osmdesátých let pak byly přijímány mezinárodní dokumenty, jež vyzývaly státy k zajištění podpory a pomoci obětem. V roce 1990 bylo založeno Evropské fórum služeb oběti (European Forum for Victim Services), od roku 2008 se tato organizace nazývá Victim Support Europe, jejímž je Česká republika od roku 1996 členem v zastoupení neziskové organizace Bílý kruh bezpečí, a které pořádá každoročně konferenci v jedné ze členských zemí. V České republice vstoupil první zákon zabývající se poskytováním peněžité pomoci obětem trestných činů v účinnost 1. 1. 1998, a to především zásluhou aktivit a výzkumů viktimologů a apelem neziskových organizací.³ Od 1. 8. 2013 je účinný zákon o obětech trestných činů.

Viktimologie a poznatky z ní plynoucí mají značný význam pro zdokonalování nejen kriminologických přístupů, ale i kriminalistických postupů, a „působí svými aspekty na komplexnost řešení závažných otázek deliktu s přihlédnutím ke strukturální i dynamické charakteristice osobnosti pachatele i oběti a jejich interakce. Do určité míry oběť utváří a formuje zločince a zločin (...)“.⁴

³ VELIKOVSKÁ, Martina. Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8. S. 12.

⁴ GILLERNOVÁ, Ilona a Hedvika BOUKALOVÁ. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1293-3. S. 135.

1.2 Předmět kriminalistické viktimologie

Nauka o obětech trestných činů dnes obsahuje širokou škálu problémových okruhů, jimiž se zabývá. Jak již bylo předestřeno výše, předmětem jejího zájmu jsou rizikové faktory, jež zvyšují pravděpodobnost viktimizace určité osoby, postavení a práva oběti v trestním řízení, případně dopad trestného činu na život oběti a pomoc obětem. Z kriminalistického hlediska jsou ovšem stěžejní takové poznatky z psychologie a poznatky o chování oběti, které mohou být využity pro dopadení pachatele. Pro kriminalistickou viktimologii jsou proto významné zejména následující aspekty: podíl oběti na vzniku predeliktní situace, vztah mezi obětí a pachatelem, podíl oběti na vzniku stop, podíl oběti na oznamování trestného činu a podíl oběti na vyšetřování.⁵

Podílem oběti na vzniku predeliktní situace, tedy problematikou viktimogeneze, se zabývá především kriminologie. Z kriminalistického pohledu může být ovšem chování oběti na počátku a v průběhu trestného činu relevantní i pro pozdější vyšetřování. Rovněž vztah mezi pachatelem a obětí je zejména předmětem zájmu kriminologie. Přesto mu věnuje pozornost i kriminalistika, neboť se tento vztah následně promítá do procesu objasňování a vyšetřování trestného činu, stejně tak jako do ochoty oběti trestný čin oznámit a spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení. Vztah, a to někdy i velmi blízký, existuje mezi pachatelem a obětí velice často. To znamená, že se oběť s pachatelem před činem znala a stýkala se s ním. Vzhledem k tomu, že oběť bývá na rozdíl od pachatele známá většinou již na počátku vyšetřování, je možné na základě poznatků (např. o jejích vlastnostech, osobních a majetkových poměrech a stycích s jinými lidmi) vytvořit informační bázi, která může následně posloužit k určení vyšetřovací verze o pachateli. Zejména pak u vyšetřování násilné trestné činnosti hraje oběť klíčovou roli. Její podíl na vzniku stop přitom může být dvojnásobný. Jednak může oběť sama stopy vytvářet svým jednáním, jednak může být sama nositelem stop. Mimořádný kriminalistický význam mají paměťové stopy, respektive schopnost oběti takové stopy přijímat a uchovávat, což následně značně ovlivňuje kvalitu svědecké výpovědi oběti či rekognice. Co se týče oznamování trestného činu, má oběť rovněž takřka nezastupitelnou roli, protože mnoho trestných činů bez jejího přičinění nelze vůbec odhalit. Právě aktivita oběti při oznamování trestného činu je mnohdy klíčem k úspěšnému odhalování a vyšetřování a činí rozdíl mezi zjevnou a latentní kriminalitou. Na vyšetřování se oběť velmi často podílí při dokazování

⁵ MUSIL, Jan, Zdeněk KONRÁD a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika. 2., přeprac. a dopl. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2004. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-878-9. S. 67.

v roli svědka. Předmětem kriminalistického studia je tedy její účast na vyšetřovacích úkonech, zejména na výslechu, konfrontaci a rekognici.⁶

1.3 Základní pojmy kriminalistické viktimologie

1.3.1 Oběť

Česká právní úprava pracuje s dvěma pojmy označujícími osobu dotčenou trestným činem. Jsou jimi pojem oběti dle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále jen „zákon o obětech trestných činů“), a pojem poškozeného dle zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád (dále jen „trestní řád“). Ačkoli se tyto pojmy z velké části překrývají, nejsou zcela identické a rozdíly z nich plynoucí tkví v účelu jejich používání.

Poškozený je procesní stranou (§ 12 odst. 6 trestního řádu) a trestní řád mu přiznává řadu práv. V § 43 trestního řádu je definován jako „*ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil*“. Oběť má postavení subjektu zvláštní péče ze strany státu.⁷ V zákoně o obětech trestných činů je legálně definována v § 2 odst. 2 jako „*fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil*“. Osoba právnická může mít postavení poškozeného, ale vzhledem k tomu, že nemůže vnímat svými city útrapy jí trestným činem způsobené, ani být sekundárně viktimizována, nemůže být obětí.⁸ Oběti podle tohoto odstavce lze nazývat primárními, přímými. § 2 odst. 3 zákona o obětech trestných činů dále rozšiřuje pojem oběti z odst. 2: „*Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich*“. Tyto osoby blízké (§ 125 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“), dojde-li tedy ke smrti primární oběti, lze nazývat oběťmi sekundárními, nepřímými.

V § 2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů je zaveden nový pojem „*zvlášť zranitelné oběti*“. Ve smyslu zákona o obětech trestných činů jimi mohou být jak oběti primární (přímé), tak

⁶ MUSIL, J. op. cit. sub 5, S. 67–68.

⁷ JELÍNEK, Jiří. Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1. S. 14.

⁸ Tamtéž, S. 28–29.

sekundární (nepřímé). Zákon o obětech trestných činů zvlášť zranitelné oběti dělí do tří kategorií. První kategorie je dána charakterem oběti. Spadá do ní podle § 2 odst. 4 písm. a) zákona o obětech trestných činů „dítě“, a podle § 2 odst. 4 písm. b) tohoto zákona „osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy“. Druhá kategorie je dána charakterem činu, a spadá do ní „oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku)“ podle § 2 odst. 4 písm. c) zákona o obětech trestných činů. Třetí kategorie je kombinací obou výše zmíněných kategorií, a týká se oběti „trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní,“ podle § 2 odst. 4 písm. d) zákona o obětech trestných činů. U zvlášť zranitelných obětí je zvlášť zesíleno nebezpečí druhotné újmy nebo je pravděpodobné, že budou k druhotné újmě náchylnější.⁹

V kriminalistice se obětí rozumí konkrétní fyzická osoba, „která utrpěla v souvislosti se spácháním trestného činu újmu na životě, na zdraví, na majetku, na cti nebo na jiných subjektivních právech.“¹⁰ V kriminologické viktimologii je tento pojem vymezen širěji, za oběť se označuje „osoba dotčená trestným činem“¹¹, tedy rovněž osoba právnická. Osoby právnické jako oběti, případně oběti kolektivní, nemají ovšem v kontextu kriminalistického učení o oběti trestného činu valný význam. Kriminalistika se totiž zabývá pouze oběťmi trestných činů, jejichž objektem jsou statky osobní povahy.¹²

⁹ STAŇKOVÁ, Lenka, Filip ŠČERBA a Milan VICHLENDÁ. Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7. S. 173.

¹⁰ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 66.

¹¹ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. Kriminologie. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5. S. 150.

¹² MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 66.

1.3.2 K oběti – typologie, klasifikace

Přestože mezi oběťmi existují četné rozdíly a každé oběti a každého trestného činu se týká velké množství proměnných, odborníci se snaží utřídit získané empirické poznatky a rozdělit oběti do různých skupin na základě typických znaků, kterými se vyznačují. Toto rozdělení je významné z hlediska prevence viktimizace, kdy je možné zacílit konkrétnější opatření na potenciální oběti. V literatuře bylo vypracováno hned několik typologií obětí, žádná však nebyla dosud všeobecně přijata.

Jednu z těchto typologií vypracoval H. von Hentig, jeden ze zakladatelů viktimologie. Ve své první studii o obětech kriminality *The criminal and his victim* (1948) popsal osoby, které mají často sklony k vlastní viktimizaci. Tyto osoby rozčlenil do tří základních kategorií:

1. Depresivní oběť, která bývá nejčastější obětí trestného činu, jelikož je nicnetušící a neopatrná, a tak bývá snadným cílem.
2. Chtivá oběť, která se nechá snáz napálit, protože jí její motivace pro snadný zisk snižuje přirozenou tendenci k podezřivosti.
3. Lehkomyslná oběť, která je parciálně odolná vůči stresům, které se jí v daném životním období dějí (např. mladiství, prostitutky).

Tato typologie podle mého názoru spíše působí jako enumerace charakteristik zvyšující zranitelnost konkrétního jedince a v dnešní době ji lze sotva aplikovat.

Další typologii vypracoval v roce 1956 B. Mendelsohn. V ní se zaměřuje na roli oběti v procesu viktimizace, vychází tedy z podílu oběti na vzniku trestného činu, respektive na jeho zavinění. Rozděluje oběti do šesti skupin:

1. Úplně nevinná oběť (náhodná oběť), která čin vůbec ničím nezavinila. Může se jednat např. o občana, který se stane náhodně obětí loupeže.
2. Oběť s menším podílem viny než pachatel, která byla viktimizována v důsledku svého neopatrného či důvěřivého chování. Zde lze jako příklad uvést opilou dívku, jež se stane obětí znásilnění.
3. Oběť stejně vinna jako pachatel. Jedná se zejména o případy oboustranných a vyrovnaných konfliktů, kdy nemusí být jasné, kdo jej vyvolal, či kdo nakonec bude pachatelem a kdo obětí. Typickými příklady jsou rvačky, či situační vraždy v důsledku oboustranné fyzické potyčky.
4. Oběť více vinna než pachatel, tedy oběť, jež se neovládá, provokuje, a tím významně přispěla ke spáchání trestného činu svým chováním. Zde lze jako typický příklad uvést zabití tyрана v důsledku týrání pachatele.

5. Oběť podstatně více vinna než pachatel nebo výlučně vinna. Pachatel může být zcela nevinný v případech nutné obrany, téměř nevinný pak při překročení mezí nutné obrany.
6. Simulující nebo imaginární oběť. Taková oběť se může vyskytnout např. u křivého obvinění z trestného činu.¹³

Myslím, že rovněž Mendelsohnova klasifikace je v současnosti jen stěží využitelná, což ostatně potvrzuje i Daigle, který tvrdí, že se jedná dokonce o jakousi stupnici očerňování oběti.¹⁴

Z těchto dvou výše zmíněných typologií nicméně vychází i viktimolog egyptského původu E. A. Fattah, který rozděluje oběti na základě jejich interakce s pachatelem do pěti skupin.

1. Zúčastňující se oběť, která spolupůsobí svým pozitivním postojem ke vzniku deliktu; nějakým způsobem jej ulehčuje či umožňuje. Typickým příkladem jsou situační konflikty, jimž předchází neshoda pachatele s obětí. Vhodným preventivním opatřením je udržení konfliktu v rámci únosných mezí, zejména jej udržet pouze na verbální úrovni, případně včasné ukončení interakce s agresivními osobami.
2. Nezúčastňující se oběť, která na činu nemá podíl a má k němu negativní postoj. Typickým příkladem jsou útoky na neznámé oběti. Tato oběť může snížit riziko své viktimizace obezřetnějším chováním, zejména vyhýbaním se rizikovým místům, situacím, povoláním.
3. Provokující oběť, která konflikt iniciuje. Jak je uvedeno již výše, může se typicky jednat o domácího tyrana zabitého dlouhodobou obětí týrání, případně o útočníka, jenž je zabit pachatelem, který překročil meze nutné obrany. Vhodným preventivním opatřením pak je jednoznačně odstranění takového provokativního chování.
4. Latentní oběť, jejíž viktimizace není známa. Jedná se o oběti nezjištěných trestných činů či o neznámé oběti zjištěných trestných činů. S takovými oběťmi se lze nejčastěji setkat u násilných a násilně sexuálních činů v rodině. Osobně se domnívám, že ke snížení latence by mimo jiné přirozeně vedla vyšší důvěra občanů v činnost orgánů činných v trestní řízení.
5. Nepravá oběť, která ve skutečnosti obětí není. Může tomu tak být z důvodu shody okolností, nebo omylu.¹⁵

Tato klasifikace je používána nejčastěji.

¹³ HOLCR, Květoň. Kriminologie. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1. S. 99.

¹⁴ DAIGLE, Leah, E. Victimology: A Text/Reader. London: Sage Publications, 2012.

¹⁵ HOLCR, K., op. cit. sub 13, S. 100.

B. Hołyst třídí oběti systematicky podle kritéria viktimologické „viny“, resp. dle typu „zavinění“ své viktimizace:

1. Oběti, které svou viktimizaci zavinily.
 - a) individuálně (např. provokující oběť)
 - b) příslušností k rizikové, negativně hodnocené skupině (např. prostitutka)
2. Oběti, které svou viktimizaci nezavinily.
 - a) individuálně (např. oběť zraněná v rámci pomoci v nutné obraně jinému)
 - b) příslušností k rizikové, pozitivně hodnocené skupině (např. policista)¹⁶

Skupiny obětí definují rovněž jejich společné biologické, sociální, profesní či jiné charakteristiky. Z tohoto pohledu lze zkoumat a porovnávat např. oběti ženy a oběti muže, oběti děti a oběti seniory, oběti cizince, oběti bezdomovce apod.¹⁷

1.3.3 Viktimizace

Viktimizaci lze definovat jako dynamický proces, ve kterém se potenciální oběť stává obětí reálnou, a který je ovlivňován vztahem pachatele a oběti, chováním oběti a mírou viktimnosti.¹⁸ Viktimizace začíná, ale ne vždy končí útokem agresora na oběť, oběť může být poškozena i reakcemi okolí, netaktním způsobem vyšetřování atd. Tento proces má několik fází, které se obecně dělí na primární, sekundární a terciární viktimizaci, a to podle toho, kým a v jakých fázích trestného činu je oběť poškozována. Při opakovaném kontaktu člověka s nějakým deliktem se hovoří o reviktimizaci. K. Zbořilová uvádí, že tyto pojmy mají v anglosaské literatuře zcela jiný význam, a sice že primární viktimizací se rozumí dopad trestného činu na samotnou oběť, sekundární viktimizací dopad trestného činu na širší sociální skupiny, instituce, církve, obchod, a za terciární viktimizaci je považován dopad zločinu na společnost, na veřejný pořádek, sociální harmonii, stát a vládu.¹⁹ Důležitým pojmem v kontextu viktimizace je újma, kterou se rozumí „objektivně vzniklé poškození (zhoršení stavu) oběti, vyvolané trestným činem.“²⁰ Újmou se rozumí i takové poškození oběti, které si sama neuvědomuje nebo které si z části způsobila sama,

¹⁶ HOŁYST, Brunon. Rola ofiary w genezie zabójstwa. *Państwo i prawo*, 1964, č. 11, S. 746–755.

¹⁷ GRĚVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3. S. 122.

¹⁸ ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. S. 25.

¹⁹ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 137.

²⁰ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 66.

stejně tak se nebere zřetel na postoj oběti k pachateli a činu. Klíčové je tedy hledisko objektivní, nikoli subjektivní.²¹

1.3.3.1 Primární viktimizace

Primární viktimizací se rozumí „*bezprostřední poškození konkrétním deliktem, v jehož důsledku se člověk stává obětí trestného činu.*“²² Vzniká jako přímý následek jednání pachatele.²³ Důsledky tohoto jednání se nazývají primární újmou. Ta pak může být buď materiální, fyzická, nebo psychická.

Pod pojmem materiální, resp. majetková újma si lze představit odcizení, poškození, nebo jiné způsobení škody na věcech či financích oběti. Může se jednat o škodu jednorázovou, např. při krádeži, nežádá se však stává, že z odcizených věcí vyplývají až po čase další finanční následky. Doklady mohou být následně použity pachatelem například ke sjednání úvěru v bance, a oběti je poté v důsledku jeho neplacení obstaven majetek.²⁴

Fyzická újma je závislá na typu trestného činu, na míře násilného chování pachatele vůči oběti, a konečně na obranných reakcích oběti. Může se jednat o lehčí tělesná zranění, ale rovněž o závažné ublížení na zdraví, či dokonce usmrcení. Vzhledem k tomu, že vnímání a snášení fyzického příkoří je věcí individuální, fyzická újma se tudíž liší nejen podle pohlaví a věku oběti, ale rovněž podle jejich osobnostních charakteristik, prahu bolesti apod.

Ještě větší akcent na individuální zvláštnosti oběti je kladen u újmy psychické. Důležitou roli hraje síla její osobnosti, která bývá ovlivněna zejména dosavadní kvalitou života oběti, jejím zázemím apod.²⁵ Jako psychické následky si lze představit např. ztátu pocitu bezpečí, narušení intimity, plačtivost, poruchy pozornosti, poruchy spánku, úzkosti a jiné, které mohou vyústit až v deprese, fobie, či posttraumatickou stresovou poruchu. Psychická zranění jsou velmi problematická, jelikož jsou subjektivní záležitostí prožívání oběti a jako taková jsou nejméně viditelným a měřitelným jevem. Jednotlivé újmy bývají nejen různě závažné, ale rovněž provázané, nejedná se mezi nimi ovšem vždy o přímou souvislost. Lehká zranění mohou u oběti spustit závažné psychické problémy, podobně tomu může být i při ztrátě zdánlivě banální věci při

²¹ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 66.

²² VELIKOVSKÁ, M., op. cit. sub 3, S. 53.

²³ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 67.

²⁴ VELIKOVSKÁ, M., op. cit. sub 3, S. 56.

²⁵ Tamtéž, S. 56.

krádeži, kde záleží spíše na psychologické hodnotě věci pro jejího majitele než na velikosti materiální ztráty.²⁶

Dynamiku a charakter trestného činu může oběť významně ovlivnit, a to zejména svou reakcí na něj. Důležitou roli hraje způsob, jakým oběť reagovala na chování a počínání pachatele v průběhu útoku a po něm. Oběť může zareagovat jinak, než pachatel očekává, a tím ho znejistit, či odradit. Může se pokusit přivolat si pomoc, dát se na útěk, aktivovat tísňové volání či se pachateli fyzicky bránit. Jak nastalou situaci bude prožívat a hodnotit pachatel, to oběť již ovlivnit nemůže, a musí brát zvláštní zřetel na eventuální rizika spojená s nespoluprací s pachatelem. Autoři²⁷ se nicméně shodují, že oběť se vyrovnává s viktimizací snáze, brání-li se v průběhu incidentu, nebo pro svou obranu udělala maximum. Z výzkumu Ehlersové a kol. (1998) vyplývá, že oběti, které se aktivně zaměřily na svou záchranu v průběhu trestného činu, ať fyzickým odporem či plánováním úniku, se s trestným činem vyrovnaly lépe. Naopak pasivní oběti trestný čin daleko více zasáhl a častěji se u nich vyvinula posttraumatická stresová porucha. Přitom nelze obecně tvrdit, že je aktivní obrana oběti vždy lepší volbou. Jedná-li se kupříkladu o trestný čin znásilnění, aktivní odpor může násilníka spíše nabudit, zatímco pasivní strategie může mít efekt opačný.

Další významnou okolností, nejen pro oběť, ale i z hlediska objasňování a vyšetřování trestného činu, je chování pachatele.

Nejprve se při profilování zločinu analyzuje interakce mezi pachatelem a obětí před činem, tedy způsob, jakým se pachatel k oběti přiblížil a získal nad ní kontrolu. Uvádějí se tři varianty, a sice lest za pomoci klamu či inscenace, bleskový útok za okamžitého použití prudkého fyzického násilí či pohrůžky násilím, a překvapivý útok, tedy situace, kdy pachatel číhá na vytipovanou a tajně sledovanou oběť, a následně využije lsti nebo násilí.²⁸

Následně se analyzuje interakce pachatele s obětí v průběhu činu, tedy jak udržuje pachatel oběť v poslušnosti. Pachatel má v podstatě k dispozici čtyři možnosti kontroly: pouhou svou přítomností, kdy se mu oběť pasivně podrobí a neklade odpor, neboť je v subjektivně či objektivně bezvýhodné situaci, slovní vyhrožování, demonstrování zbraně a fyzické násilí.²⁹ Právě užití zbraně k ovládnutí oběti má na její psychiku velmi negativní dopad, protože oběť pociťuje ohrožení života a bezmoc a rovněž ztrátu kontroly nad vlastním životem. Prožívání oběti

²⁶ VELIKOVSKÁ, M., op. cit. sub 3, S. 58.

²⁷ Čírtková, 2004; Čírtková a Vitoušová, 2007; Heretik, 2004.

²⁸ Füllgrabe, U. Vergewaltigung und Täterprofil. Kriminalistik, 2006, 2, S. 80–85.

²⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Viktimologie pro forenzní praxi. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1. S. 36.

významně ovlivňují i prvky ponížení či zneuctění, které zpravidla slouží k uspokojení deviace pachatele.³⁰

Chování oběti při interakci s pachatelem se může jevit v mnoha případech jako nelogické, kontraintuitivní, až nepochopitelné. Je ovšem třeba si uvědomit, že nezúčastněný pozorovatel vidí celý příběh v souvislostech se všemi důsledky a hodnotí sled událostí zpětně, na rozdíl od oběti, která vnímá nastalou krizovou situaci v reálném čase, a která se primárně obává o svůj život, pro jehož záchranu by udělala cokoli. Za paradoxní chování oběti bývá nejčastěji považována její pasivita (oběť nekřičí a neupozorňuje okolí na pachatele), prvky smířlivého chování (oběť si po znásilnění s pachatelem zakouří cigaretu), ale i duchapřítomné a sebezáchovné chování oběti (oběť vědoma si nevyhnutelnosti znásilnění nabídne pachateli prezervativ).³¹ V souvislosti s paradoxním chováním oběti bývá zmiňován tzv. stockholmský syndrom a rozvoj naučené bezmoci.

Stockholmský syndrom je dnes již známým fenoménem, který lze definovat jako „*poruchu prožívání a chování, která postihuje zejména zadržovaná rukojmí*“.³² Projevuje se zejména pozitivními city rukojmí vůči pachatelům, mj. je i chrání před policií, a jejich city vůči policii jsou negativní do té míry, že požadavky pachatelů podporují a s policií nespolupracují. Dnes se již tento syndrom nejeví jako psychopatologický fenomén, ale jako normální reakce na specifickou, extrémně stresující situaci, ve které se oběti neustále pohybují mezi intenzivním strachem ze smrti a nadějí na přežití. Jde o sebezáchovnou taktiku. Oběť doufá, že k ní pachatel bude hodný a že tudíž přežije. Rovněž jí idealizace pachatele umožňuje vydržet zažívanou hrůzu. Tento syndrom představuje jednu z možných reakcí obětí únosů a zadržování.³³

Druhým jevem je výše zmiňovaná naučená bezmoc. Autorem tohoto pojmu je psycholog Martin E. P. Seligman (1975). Naučená bezmoc je následkem opakujících se zraňujících situací, tedy typickým následkem reviktimizace. Jedinec byl již dříve konfrontován s traumatizující událostí a nemohl ji ovlivnit. Když se do takové situace dostane opakovaně, ztratí motivaci hledat řešení a věří, že nastalou situaci skutečně kontrolovat nemůže. Nejčastěji se lze setkat s naučenou bezmocí u obětí týrání, zanedbávání, zneužívání či stalkingu, jejichž chování se může zdát naivní, nezralé a nelogické.³⁴

³⁰ VELIKOVSKÁ, M., op. cit. sub 3, S. 61.

³¹ Tamtéž, S. 64.

³² Kothke, 1999; Wiczorek, 2003.

³³ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 42–43.

³⁴ Tamtéž, S. 38.

Významný vliv na dopad a vyrovnávání se oběti s primární viktimizací má rovněž chování osob přítomných na místě činu. Jedná se zejména o pasivitu okolí v situacích, kdy je člověk ohrožován. Přítomné osoby mohou být cizí (přihlížející kolemjdoucí) nebo i známé (sousedé), ale nikdo z nich neprojevuje snahu o pomoc či zastání.³⁵ Absence reakce okolí na takové jednání má velmi negativní dopad na psychiku oběti, protože právě mlčení okolí jí může potvrzovat správnost agresorova chování a například v kontextu domácího násilí může přispívat k rozhodnutí setrvat v takovém násilném vztahu.³⁶

1.3.3.2 Sekundární viktimizace

Se špatným vyhodnocením krizové situace okolím při útoku pachatele souvisí i následující situace, kdy oběť hledá pomoc bezprostředně po činu. Oběť se může okolí jevit zmateně, špinavě nebo opile, a proto jí například nikdo nezastaví automobilem nebo na ni dokonce někdo zavolá policii.³⁷ S poškozováním oběti neadekvátními reakcemi se lze ale setkat i v okolí oběti nejbližším (od rodičů, přátel, vlastních dětí), mezi profesionály z řad lékařů a policistů, nebo při projednávání věci před soudem či v médiích nectlivým způsobem. J. Musil a J. Válková uvádějí kromě orgánů činných v trestním řízení a sociálního okolí oběti jako zdroj sekundární viktimizace rovněž pachatele. Pachatel může, aniž by se dopouštěl páchaní trestného činu, nadále oběť obtěžovat např. soustavným přemlouváním, aby nechodila trestný čin oznamovat.³⁸

L. Montada definuje sekundární viktimizaci jako „*negativní společenské reakce v souvislosti s primární viktimizací, které jsou zažívány jako další porušování legitimních práv nebo nároků oběti*“. Jedná se tedy o poškozování oběti reakcemi okolí po skončení trestného činu. Následky takového jednání, jež vznikají zprostředkovaně a s časovým odstupem od deliktu, se nazývají sekundární újmou, která má charakter především psychický. Toto jednání je obecně vysoce nežádoucí, a vzhledem k tomu, že se jej dopouštějí i orgány činné v trestním řízení, kriminalistika se jím rovněž zabývá.

Je třeba rozlišovat mezi subjekty trestního řízení, které sledují jen své vlastní zájmy (např. obhájci, svědci), a tudíž u nich nelze počítat s pomocí při preventivních opatřeních, a ostatními účastníky trestního řízení, zejména orgány činnými v trestním řízení, v jejichž zájmu je, aby se k oběti nechovaly nevhodně a tím ji netraumatizovaly, a nezhoršovaly její stav.

³⁵ VELIKOVSKÁ, M., op. cit. sub 3, S. 65.

³⁶ ŠTEFUNKOVÁ, M., op. cit. sub 18, S. 28.

³⁷ VELIKOVSKÁ, M., op. cit. sub 3, S. 80.

³⁸ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 67.

Obhájci se v zájmu pachatele často snaží využít způsobu života oběti, partnerských vztahů, nebo povolání, které může vyvolávat určité společenské předsudky, a tím ji v očích veřejnosti zdiskreditovat. Tato snaha může zacházet skutečně až do krajností a naprostých absurdit. Tak tomu bylo např. v případě M. Půčka, který v roce 2014 v podnapilém stavu srazil jednadvacetiletou dívku na autobusové zastávce, a tím ji z nedbalosti usmrtil. Z místa činu utekl a policii se přihlásil až po dvanácti hodinách, kdy už byl střízlivý, a požití alkoholu zpochybňoval. Jeho obhájkyňe jej před soudem hájila slovy: „Žena měla dostatek času na to, aby uskočila, stejně jako ostatní osoby na zastávce, ale ona vůbec nereagovala...“ Tímto obviněním, které bylo prezentováno nejen při hlavním líčení, ale i veřejně v médiích, obhájkyňe pochopitelně naprosto šokovala pozůstalé i širokou veřejnost. Soudkyňe na něj reagovala v rozsudku slovy: „Chodník je určen pro chodce a nikdo není povinen sledovat, jestli se náhodou někdo opilý neřítí v autě.“ Přestože obhájci v rámci obhajoby sledují primárně zájmy pachatele a lze chápat, proč za tím účelem využívají pochybné osobnosti či jednání oběti, domnívám se, že přinejmenším z etického hlediska by obhajoba z tohoto vycházející měla mít své hranice.

Z hlediska morálního, ale i pragmatického je nutné, aby orgány činné v trestním řízení věnovaly patřičnou pozornost zájmům oběti, jinak hrozí, že s nimi oběť nebude spolupracovat a skutek se proto neobjasní. Apeluje se zejména na vhodné jednání policistů, kteří se zpravidla dostávají do kontaktu s obětí po oznámení trestného činu jako první. Zdůrazňuje se především „jejich citlivý a taktní přístup, srozumitelné vysvětlení průběhu vyšetřování, důvodu kladení nejrůznějších otázek, vhodná komunikace při jednotlivých úkonech trestního řízení (např. výslechu, rekognici, rekonstrukci, konfrontaci atd.). Oběť může mnoho policejních úkonů a intimních otázek, byť citlivě položených, vnímat jako zbytečné a ponižující, proto by jí měla být nutnost jejich použití a zařazení objasněna.“³⁹

Policista by měl rovněž co možná nejvíce zabránit kontaktu oběti s pachatelem a její další traumatizaci v důsledku opakovaných výpovědí. Vzhledem k tomu, že oběť vystupuje v trestním řízení nezřídká jako svědek, může, jakožto často jediná osoba odlišná od pachatele přítomná na místě činu, významně pomoci objasnit, jak k trestnému činu došlo, jak pachatel jednal a co se dělo po trestném činu. Její výpověď může být stěžejní. Je ovšem třeba, aby vyslýchající osoba nechápala oběť jen jako nositele důkazů a zdroj dalších věcných důkazů.⁴⁰

³⁹ VELIKOVSKÁ, M., op. cit. sub 3, S. 74.

⁴⁰ SIEVERDING, A. Optimierung und Intensivierung des polizeichen Opferschutzes in Niedersachsen. Kriminalistik, 2005, č. 2, S. 80.

Další zraňující situací mohou být náznaky nedůvěry ze strany vyšetřovacího orgánu. Přestože policisté musí nejen vypátrat pachatele, ale zejména zjistit, zda se trestný čin vůbec stal, velice záleží na způsobu provedení. Vyšetřovatelé posuzují věrohodnost oběti již od prvního vizuálního kontaktu s ní a je vysoce žádoucí, aby se oprostili od stereotypních mylných představ (např. že oběť znásilnění bude mít roztrhané šaty, četné podlitiny a nebude schopná komunikace). K tomu je třeba oběti rovněž klást vhodné a opatrně formulované otázky tak, aby jí výrazně neškodily.⁴¹

1.3.3.3 Terciární viktimizace

Definice odborníků se v případě pojmu terciární viktimizace liší. Sochůrek (2003) uvádí, že terciární viktimizace je chápána jako „*trvalá změna psychiky, životní linie nebo životního programu poté, co se člověk stal obětí trestného činu nebo jiné nepříznivé události.*“ K této definici se přiklání i Velikovská (2016), která uvádí, že terciární viktimizaci představuje situace, kdy jedinec není schopen, přestože došlo k nápravě a odškodnění, traumatický zážitek zpracovat. Naproti tomu Dobrotka (1999) hovoří o terciární viktimizaci jako o procesu, ve kterém jsou zraňovány, resp. poškozovány osoby původně nezúčastněné, např. pozůstalí. Z kriminalistického hlediska není terciární viktimizace příliš významná, a proto se jí v této práci více nevěnuji.

1.3.3.4 Reviktimizace

Reviktimizaci lze definovat jako „*opakovaný výskyt kriminality u jedné oběti, případně na stejném místě činu.*“⁴² Jedinci, který se již stal obětí, hrozí vyšší riziko, že se jí stane znovu. Otázkou ovšem zůstává, je-li tomu tak z důvodu trvalé charakteristiky tohoto jedince, jež ho činí k viktimizaci náchylnějším, či zda první viktimizace jedince změnil natolik, že se náchylnějším teprve po ní stává. Případně zda se jedná o kombinaci obou faktorů.⁴³ V souvislosti s reviktimizací se mj. hovoří o syndromu naučené bezmoci, o kterém je pojednáno již v kapitole o primární viktimizaci.

Je třeba zdůraznit, že prvotní viktimizace může sloužit nejlépe k předpovědění viktimizace opakované. Chování a životní styl oběti se nejvýrazněji mění v prvních týdnech po zločinu, a právě v těch hrozí největší nebezpečí reviktimizace. Navíc s každou další viktimizací je oběť méně

⁴¹ VELIKOVSKÁ, M., op. cit. sub 3, S. 77.

⁴² Tamtéž, S. 83.

⁴³ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 139.

ochotná spolupracovat s policií a zároveň náchylnější ke vzniku psychických potíží. Tyto poznatky mají hodnotný praktický dopad zejména pro oblast prevence kriminality a péče o oběti.⁴⁴

1.3.4 Viktimologické zavinění, viktimnost a viktimogenní faktory

V návaznosti na primární viktimizaci se odborníci⁴⁵ zabývají otázkou, co z oběti dělá oběť. Zaměřují se tedy na proměnné podílející se na genezi deliktu, na roli oběti v dynamice trestného činu, na její podíl na vzniku predelikt ní situace. Vzhledem k tomu, že chování oběti před trestným činem a v jeho průběhu má často vliv na její chování v průběhu vyšetřování, je jeho studium kriminalisticky relevantní ať už pro konkrétní vyšetřování, nebo pro teoretické zobecňování.⁴⁶

Pojem viktimologické zavinění „*zahrnuje celou škálu jednání, jímž je pachatel stimulován ke spáchání deliktu nebo kterým se oběť jakoby dává pachateli k dispozici.*“⁴⁷ Pojem „zavinění“ může být přitom do jisté míry zavádějící. Je třeba zdůraznit, že nemá co do činění s pojmem viny ve smyslu trestního zákoníku nezávisle na tom, nakolik oběť přispěla k vytvoření kriminogenní situace. Z trestněprávního i morálního hlediska je odpovědným za trestný čin pouze pachatel.

V minulosti vzniklo hned několik viktimologických koncepcí snažících se odpovědět na otázku, proč se někteří lidé stávají oběťmi trestných činů. Ve 20. a 30. letech 20. století badatelé soudili, že obraz deliktu odpovídá chování, které jej usnadnilo. Kupříkladu nepřiliš dobře zabezpečené věci vedou ke krádeži, agresivita oběti vede k jejímu zavraždění apod.⁴⁸ Byl patrný přístup k oběti jako k osobě, která si za svou viktimizaci může sama. Oběť je podle této koncepce neopatrná, nedbalá, situaci svým chováním vyprovokovala. Jiná koncepce viktimologie naopak věří, že oběť je pouze nešťastným jedincem, který byl ve špatný čas na špatném místě. Další pojetí hovoří o tom, že pravděpodobnost, že se jedinec stane obětí trestného činu, koreluje s jeho životním stylem a pravidelnými aktivitami. Přístupy zabývající se problematikou viktimologického zavinění se snaží porozumět kriminální viktimizaci na základě jednání oběti, které trestný čin nějakým způsobem usnadňuje. S vinou oběti je velmi často spojován trestný čin

⁴⁴ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 140.

⁴⁵ Např. Ezzat Abdel Fattah, Stephen Schafer, Benjamin Mendelsohn, Hans von Hentig.

⁴⁶ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 67.

⁴⁷ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 147.

⁴⁸ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 13.

znásilnění, kde se hovoří o tzv. spoluúčasti nedbalostí, a to i přesto, že se ukazuje, že např. obezřetné chování a vyhýbání se rizikům funguje jako prevence pouze parciálně.⁴⁹

Dispozice k tomu stát se obětí se mohou individuálně lišit hned v několika ohledech. Prvním hlediskem je vůbec to, o jakého člověka se jedná, jaké má osobní charakteristiky, patří-li do rizikové skupiny. Druhým hlediskem je výběr míst a společnosti, ve které se daný jedinec vyskytuje, a třetím hlediskem je jeho chování v okamžiku zločinu, tedy jeho reakce na něj. Zklidní, či vyhroť situaci?⁵⁰ V sousvislosti s těmito dispozicemi se používá pojem viktimmnost (příp. viktimita), jíž se rozumí „*souhrn předpokladů, že se daný jedinec stane obětí trestného činu.*“⁵¹ Přestože obecně platí, že do jisté míry je viktimmní každý jedinec žijící v lidském společenství, vědci při empirickém kriminologickém zkoumání dochází k závěru, že pravděpodobnost stát se obětí se v rámci skupin obyvatelstva liší. Lze tedy říct, že viktimmnost vyjadřuje spíše „*stupeň pravděpodobného rizika, že se jednotlivec nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu.*“⁵² Podle výzkumů by se mělo jednat především o osoby žijící v asociálním prostředí, osoby žijící deviantním nebo patologickým způsobem života (konzumenti drog, alkoholu, prostitutky, delikventi) nebo příslušníky minorit.⁵³

Běžně se rozlišují tři skupiny viktimmogenních faktorů.⁵⁴ První skupinou jsou faktory sociální, které zahrnují sociální vrstvu, pozici v rodině, styl rodinné výchovy, ale i profesi, která je dle statistických zjištění faktorem důležitým. V návaznosti na policejní statistiky sledující tzv. objekty zájmu pachatele se např. udává, že vyšší pravděpodobnost stát se obětí zločinů souvisí s profesemi jako jsou policisté, pracovníci bezpečnostních služeb, taxikáři, obsluha benzinových čerpadel, pracovníci na přepážkách pošt, bank, obchodů. Druhou skupinou jsou faktory osobnostní, tedy souhra osobnostních vlastností jedince, jež ho činí náchylného pro roli oběti. Třetí skupinou jsou poté faktory behaviorální, kterými se rozumí rizikové chování, ať už v podobě provokujícího jednání, nebo vyhledávání viktimmogenních lokalit.⁵⁵ Je důležité poznamenat, že u obětí, které vyprovokují pachatelův útok svým nevhodným chováním, často hrozí, že budou

⁴⁹ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 148.

⁵⁰ Tamtéž, S. 148.

⁵¹ Tamtéž, S. 148.

⁵² KUČHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 8071798134. S. 158.

⁵³ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 149.

⁵⁴ VELIKOVSKÁ, M., op. cit. sub 3, S. 67.

⁵⁵ Tamtéž, S. 67.

podávat zkreslenou svědeckou výpověď, aby se vykreslily v lepším světle.⁵⁶ Rizikové faktory se přirozeně různí podle jednotlivých trestných činů. Např. J. Musil (1990) zjistil, že rizikovými faktory pro oběti loupeže jsou konzumace alkoholu, časté návštěvy pohostinství, snadné navazování přátelství, ale též věk mezi 15–20 lety a mužské pohlaví.

Současná viktimologie považuje za stěžejní jev v rámci kriminogeneze na straně oběti tzv. zranitelnost oběti neboli její vulnerabilitu. Tento fenomén je hojně zkoumán a zatím se neprosadila žádná jeho všeobecná definice, proto se současná viktimologie zaměřuje na výčty vnitřních a vnějších faktorů, které zranitelnost způsobují. Jejich analýza umožňuje pochopit, na které skupiny zacílit prevenci a intervenci. Přitom je třeba mít na paměti, že zranitelnost jedince je velice specifická a že například tentýž jedinec může být velmi odolný vůči neznámým pachatelům a přitom téměř bezbranný vůči osobám blízkým. Z kriminalistického hlediska je tedy zapotřebí přistupovat k obětem nepředpojatě a zejména v obtížných a důkazně slabých kauzách systematicky analyzovat viktimologické stránky zločinu.⁵⁷

1.4 Péče o oběti trestných činů

Proces viktimizace, jakkoli je statisticky celkem běžný, je pro člověka velikou zátěží, na kterou není zvyklý, a může mu způsobit celou řadu krátkodobých i déletrvajících následků, jelikož může zásadně měnit například životní situaci, způsob, jakým prožívá vztahy s druhými lidmi, vztah k vlastnímu tělu a k fyzické existenci.⁵⁸ S ohledem na výše uvedené je možné konstatovat, že je nutné, aby byla pro oběť zabezpečena souhrnná a specializovaná péče a pomoc, a to jak ve finanční oblasti, tak s řešením praktických záležitostí a v neposlední řadě i s emocionálním vypořádáním se s proběhlou událostí. Navíc oběti, jež jsou poškozenými osobami, potřebují pomoc zorientovat se v procesu trestního řízení.⁵⁹ Oběti tedy využívají specializovanou pomoc na úrovni právní, psychologické a sociální.

Již od 80. let 20. století byla přijímána řada mezinárodních dokumentů, které se snažily podpořit státy ve zlepšování postavení oběti a v poskytování oběti co nejefektivnější pomoci a podpory. Tato myšlenka vychází z premisy, že byl-li to stát, kdo dopustil spáchání trestného činu,

⁵⁶ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 67.

⁵⁷ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 24–26.

⁵⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2. S. 131.

⁵⁹ SHAPLAND, Joanna, Jon WILLMORE a Peter DUFF. *Victims in the Criminal Justice System*. 1. Aldershot: Gower, 1985.

je třeba jej v tomto ohledu povolat k odpovědnosti a očekávat od něj, že se o oběti trestných činů postará. Za účelem splnění tohoto úkolu se snaží státy rozvíjet a uplatňovat programy, které mohou pomoci viktimologické prevenci i jednotlivým obětem. Tyto programy se mohou buď vztahovat bezprostředně k obětem, nebo být zaměřené i na potenciální oběti a mít tak primárně preventivní charakter. Subjekty této péče mohou být státní orgány, církevní a charitativní organizace i komerční subjekty, přičemž je kladen důraz na vyškolení všech pracovníků těchto subjektů, kteří přicházejí s oběťmi do styku.⁶⁰

Nejčastější formou pomoci obětem je peněžité pomoci, která slouží k překlenutí zhoršené sociální situace oběti nastalé po spáchání trestného činu. Do jisté míry si ji lze představit jako jednorázovou sociální dávku vyplácenou státem za zákonem stanovených podmínek. První zákon upravující peněžitou pomoc v České republice byl zák. č. 209/1997 Sb., o peněžité pomoci obětem trestné činnosti, v současnosti je peněžité pomoci upravena zákonem o obětech trestných činů a právo na ni přiznává oběti, které bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví nebo jí byla způsobena těžká újma na zdraví, dále osobě pozůstalé po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval či byl povinen poskytovat výživu, a nakonec oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítěti, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby, kterým vznikla nemajetková újma. Výše této pomoci je určena paušálními částkami, přičemž nejvyšší možnou částkou je 200 000 Kč pro jednu oběť. Přichází-li v úvahu vznik nároku u většího počtu pozůstalých, celková částka peněžité pomoci nemůže přesáhnout 600 000 Kč a nároky se musí uspokojit poměrně. V rozsahu, v jakém stát poskytne oběti peněžitou pomoc, na něj přechází nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy vůči pachateli. O tuto pomoc je nutné zažádat v zákonné lhůtě, jinak nárok na ni zaniká. Subjektivní lhůta pro tuto žádost činí dva roky od doby, kdy se oběť dozvěděla o škodě, objektivní lhůta činí pět let.

Obětem je dále poskytována pomoc sociální, psychologická a restorativní programy. To vše zaštiťují organizace poskytující poradenskou pomoc, která je obětem v České republice nabízena bez ohledu na to, v jaké fázi se nachází trestní řízení (nemusí být zahájeno vůbec).⁶¹ Na rozdíl od částí západní Evropy, kde započaly snahy o poskytování takových služeb obětem již v 70. letech 20. století (např. založení organizace Victim Support v roce 1974 ve Velké Británii),

⁶⁰ GRIVNA, T., op. cit. sub 17, S. 134.

⁶¹ STRÉMY, T. a M. VRÁBLOVÁ. Restorative Justice in the Conditions of the Slovak Republic: International and Comparative Law Review. 2016.

v České republice lze o počátku těchto služeb hovořit až v souvislosti se vznikem občanského sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti známého pod názvem Bílý kruh bezpečí v roce 1991 v Praze. Toto sdružení se specializuje na pomoc obětem trestné činnosti, rovněž se angažuje v oblasti prevence kriminality a obětem pomáhá v oblasti zajištění intelektuální a fyzické obrany.⁶² Činnost této organizace je zajišťována dobrovolnými pracovníky z řad právníků, sociálních pracovníků, psychologů, lékařů a policistů. V České republice funguje devět poboček a dvě krizové nonstop linky.⁶³ Od roku 1996 je Bílý kruh bezpečí členem Victim Support Europe.

Poradny jsou buď všeobecně zaměřené, tzn., že poskytují pomoc všem obětem a svědkům trestných činů, nebo zaměřené specificky na některou skupinu obětí. Takovými skupinami jsou například oběti domácího a sexuálního násilí, na které se zaměřují organizace Acorus, ProFem či Intervenční centrum, dětské oběti, kterým pomáhá Dětské krizové centrum, a dále oběti zločinů z nenávisli, kterým se věnuje organizace In Iustitia. Tyto a další subjekty poskytující pomoc obětem trestných činů jsou Ministerstvem spravedlnosti vedeny v Registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Nevýhodou těchto poraden je jejich omezená dostupnost způsobená lokálním působením. V současné době má celorepublikový dosah pouze Probační a mediační služba.

Velice zajímavým a nápaditým projektem veřejnost zaujala osmnáctiletá Krystyna Paszko z Polska, která v reakci na zvyšující se počty domácího násilí v Evropské Unii v souvislosti s pandemií COVID-19 vytvořila fiktivní webovou stránku tvářící se jako e-shop s kosmetikou, zatímco jde o horkou linku určenou obětem domácího násilí. E-shop pod názvem „Rumianki i bratki – naturalne kosmetyki SKLEP“ komunikuje se svými „zákazníky“ kódovým jazykem tak, aby agresor případně nepojal podezření, že jej chce oběť nahlásit. To znamená, že ačkoli se konverzace mezi obětí a psychologem zastupujícím tento fiktivní e-shop týká kosmetiky, je za ní skrytý význam. Dokončí-li „zákazník“ svou objednávku a zadá-li do systému adresu, na místo vyrazí bezpečnostní složky. Za tento nápad Paszko právem obdržela Evropskou cenu za solidaritu udělovanou Evropským hospodářským a sociálním výborem.⁶⁴

⁶² GRIVNA, T., op. cit. sub 17, S. 135.

⁶³ Linka BKB pro oběti a svědky trestných činů a DONA linka pro oběti domácího násilí.

⁶⁴ EU award for Polish teen behind fake online shop helping domestic abuse victims in lockdown [online]. [cit. 2021-03-31]. Dostupné z: https://www.notesfrompoland.com/2021/02/15/polish-schoolgirl-wins-eu-award-for-fake-online-shop-helping-victims-of-domestic-abuse-in-lockdown/?fbclid=IwAR1YmcCbsqL7Nd_HLY7k_bXrQXaa35ixzeHTN475vEVkudopfCjYx4gb5o

Ačkoli je obětí k dispozici celá řada výše zmíněných organizací, kde se jim dozajista dostane vhodné odborné pomoci, nelze přehlížet pomoc, již může poskytnout okolí oběti nejbližší, rodina a přátelé, a kterou oběť v mnohých případech potřebuje nejvíce. Navzdory tomu, že je viktimizace statisticky relativně běžnou událostí, bývá okolí oběti v kontaktu s ní bezradné a dopouští se často zásadních chyb.

Nejčastěji se jedná o ignorování faktu trestného činu. Okolí oběti má tendenci vyhýbat se konverzaci o bolavých místech, nabádat oběť, aby na prožitý incident zapoměla a aby se chovala, jako by se nic nestalo. Takový přístup ovšem blokuje přirozené mechanismy vyrovnávání se s traumatem a ještě zhoršuje dopad trestného činu na oběť, protože do hojení ran musí oběť vložit spoustu vlastní energie. Rodina by měla být v tomto ohledu zdrojem naprosté emocionální podpory a s obětí správně komunikovat.⁶⁵

V první řadě by měla rodina oběť ujišťovat, mnohdy i opakovaně, že ona není viníkem trestného činu. Oběti se totiž ve svých myšlenkách v rámci racionalizace prožité události často obrací k sebeobviňování. Vyčítá-li si oběť své chování a reakce v krizové situaci, je třeba s těmito výčitkami pracovat velmi obezřetně, nijak je nezveličovat ani nebagatelizovat. Je rovněž zapotřebí podporovat v oběť ve vyjadřování emocí, což je eseciální podmínkou pro zpracování viktimizace. Je nutné nechat oběť vykřičet či vyplakat, k čemuž potřebuje důvěryhodného člověka, který jí bude oporou. Rodina může oběti rovněž výrazně pomoci při obnově iluze kontroly. Oběť zpravidla trestným činem přichází o pocit, že její aktivity mají smysl a že může svůj osud do jisté míry regulovat. K obnově víry v její schopnosti jí může pomoci například ukládání drobných úkolů, které oběť bez obtíží zvládne, a dále podpora aktivit, do kterých má oběť chuť. Velmi výrazně může nejbližší okolí oběť podpořit při řešení pro ni stěžejních problémů. Může se jednat o různé formy asistence, jakou je například doprovod na vyšetřovací úkon, ale lze pomáhat i vyhledáváním nejrůznějších potřebných informací, například o právních či psychologických službách.⁶⁶

⁶⁵ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 58, S. 126.

⁶⁶ Tamtéž, S. 127–130.

2. Role oběti při oznamování trestných činů

Aby se policejní orgán mohl zabývat trestným činem, musí se o něm nejprve dozvědět. Ačkoli může policejní orgán postupovat z vlastní iniciativy, majorita vyšetřování začíná ohlášením skutku. Oběť má významný vliv na úspěšnost odhalování a vyšetřování. Její aktivita při oznamování trestného činu je klíčová, jelikož bez ní mnoho trestných činů nelze vůbec odhalit. Důležitou roli hraje rovněž včasnost učiněného oznámení, jež je významná z hlediska kvality stop a predeterminuje rychlost prvního zásahu policie.⁶⁷

Aby oběť mohla trestný čin oznámit, je zásadní, aby si vůbec byla vědoma toho, že se oběť stala, tedy že byl trestný čin spáchán a že jí byla poškozena. Schází-li taková vědomost oběti, je nasnadě, že k oznámení nedojde, a pokud i přesto dojde k odhalení z jiných zdrojů, spolupráce s touto obětí bývá komplikovaná.⁶⁸

Utrpí-li oběť těžké fyzické či psychické trauma, může se stát, že není schopna čin oznámit, ani k němu uvést potřebné informace. V takovém případě je zapotřebí pomoci lékaře nebo psychologa.⁶⁹ Nachází-li se oběť v momentě podání oznámení ve špatném fyzickém či psychickém stavu, je třeba dát přednost jejímu ošetření, a její první vysvětlení se „omezí na zjištění nejzákladnějších údajů, potřebných např. pro pronásledování pachatele po horké stopě; detailní výsledky se odloží na pozdější dobu“.⁷⁰ Je ovšem vhodné oběť seznámit s průběhem dalšího vyšetřování hned při prvním kontaktu s ní, aby odkládání výsledku nepocítovala jako projev malého zájmu o řešení jejího problému.⁷¹

I když si je oběť své újmy vědoma a je objektivně schopna oznámení podat, nachází se přesto často ve složité situaci, a sice před dilematem, zda trestný čin oznámit, či ne. O tomto motivačním konfliktu je pojednáno v jedné z kapitol níže.

2.1 Cesta oběti k poškozenému

Nelze považovat za obecně platné, že jde oběť bezodkladně po činu událost oznámit policii. Procesy viktimizace probíhají u obětí různě, oběť, a tedy i její chování prochází různými fázemi. Do rámcového modelu viktimizace lze zahrnout pět stupňů.

⁶⁷ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 68.

⁶⁸ Tamtéž, S. 68.

⁶⁹ Tamtéž, S. 69.

⁷⁰ Tamtéž, S. 70.

⁷¹ Tamtéž, S. 70.

Prvním stupněm je fáze percepce, kdy je stěžejní to, zda osoba samu sebe vnímá jako oběť. Ne každý, byť mu byla způsobena újma v důsledku kriminálního chování, se jako oběť cítí. U některých obětí k tomu dochází z důvodu mentální nezralosti, pro některé jsou prožité incidenty zanedbatelné, jiné mohou vnímat jednání pachatele jako normální (např. na základě dosavadních životních zkušeností s ním, typicky u domácího násilí).⁷² Z pojmu percepce vychází i zákon o obětech trestných činů, kde je hned v § 3 odst. 1 vysvětleno, kdo je ve smyslu tohoto zákona obětí: „Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona. Existují-li pochybnosti o tom, zda je oběť zvláště zranitelnou, je třeba ji za zvláště zranitelnou považovat. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen.“ S ohledem na výše uvedené mám za to, že lze pozorovat jakousi analogii k presumpci nevinny pachatele vyjádřenou jako zásadu presumpce oběti.

Druhým stupněm je fáze deklarace, tedy zveřejnění události. Orgány činné v trestním řízení se dozvídají o podezření, že došlo ke spáchání trestného činu. Deklarace nastává zpravidla buď trestním oznámením učiněným obětí, nebo na základě úředního jednání, kdy oběť je pasivní, jak tomu bývá např. u obětí vystavených viktimizaci dlouhodobě a plynule, typicky u obětí zneužívaných a zanedbávaných již od dětství, které mají s oznamováním trestné činnosti na nich páchané a s průběhem vyšetřování a stíhání špatné zkušenosti, a u nichž ochota aktivně deklarovat pochopitelně klesla.⁷³

Poté přichází fáze přípravy na roli poškozeného, kdy oběť řeší, zda bude schopna postavit se pachateli a spolupracovat s policií a justicí, již následuje fáze svědectví, která tkví v utváření motivace poškozeného ke spolupráci na vyšetřování onoho trestného činu. Finální je fáze konsekventní realizace role poškozeného, ve které poškozený uplatňuje svá práva.⁷⁴

2.2 Oznámit, či neoznámit? Motivační konflikt oběti

Dilema oběti, zda trestný čin oznámit, či nikoli, je považováno za stěžejní problém. Dle viktimologických výzkumů dochází v Evropské unii k rezignaci na oznámení přibližně v polovině případů, přirozeně se lišících pro jednotlivé kategorie trestných činů. Nejvyššímu procentu oznámení se těší podvody, vloupání do bytu a krádeže motorových vozidel, které jsou oznamovány

⁷² ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 48.

⁷³ Tamtéž, S. 48.

⁷⁴ Tamtéž, S. 48.

přibližně z 90 %, což je patrně způsobeno vazbou jejich oznámení a úřední evidence na uplatnění nároku pojištěnce na plnění. Naopak nejméně jsou oznamovány trestné činy násilné a sexuální.⁷⁵

Přání oběti dosáhnout potrestání pachatele a získat pro sebe odškodnění a morální satisfakci může kolidovat s jejími protikladnými zájmy.⁷⁶ V takovém případě v rozhodování oběti o oznámení hraje roli mnoho faktorů. Oběť se může obávat pachatele, ztráty soukromí, stigmatizace, nebo může být skeptická k práci orgánů činných v trestním řízení. Za nejpříhodnější považují teorii vycházející z práce autorů Janoffa-Bulmana a Friezeho (1983)⁷⁷, podle které je hlavní příčinou rozhodnutí oběti o neoznámení trestného činu strach z „druhé“ ztráty kontroly. K první ztrátě kontroly dochází v průběhu zločinu a z té oběť odchází zasažena velice nepříjemnou zkušeností, a sice že byla někomu vydána napospas. Tím, že oběť trestný čin oznámí, získává status poškozeného, a jako takový se musí v průběhu řízení podrobit celé řadě úkonů, mj. musí svědčit, možná i v přítomnosti obžalovaného, vystavuje se sekundární viktimizaci, riziku reviktimizace, vynaloží mnoho úsilí a přitom není vůbec jisté, že to nebude bezvýsledné, resp. nemá nad výsledkem kontrolu. Naopak, pokud se oběť rozhodne trestný čin neoznámít, vystavuje se jak riziku reviktimizace, tak riziku závažných psychosociálních problémů, kterým okolí nebude rozumět.⁷⁸ Oběť často tento konflikt nedokáže vyřešit sama a obrací se nejen na své blízké, ale i „na institucionalizované poradenské, lékařské a sociální služby, jako jsou psychologické poradny, telefonické linky důvěry, Bílý kruh bezpečí apod.“⁷⁹

Relativně časté je rovněž opožděné oznámení trestného činu, kdy oběť z nějakého z mnohých důvodů svou viktimizaci utajuje, a oznámení učiní až po nějaké době. K takovým obětem se mj. řadí často senioři, kteří dlouho otálejí s oznámením domácího násilí, ať už proto, že mají strach z odsunu do domova pro seniory, ze samoty, nebo jsou na tyranovi objektivně závislí. Rozhodne-li se oběť trestný čin nakonec oznámít, její ochota spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení v průběhu vyšetřování může kolísat. Svůj postoj k potrestání tyрана často mění zejména oběti domácího násilí. Může tomu tak být z důvodu naléhání či dokonce vydírání pachatele, nebo se tak oběť v nejistotě a obavách o svou budoucnost rozhodne sama.

⁷⁵ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 50–51.

⁷⁶ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 69.

⁷⁷ JANOFF-BULMAN, R. a I. FRIEZE. A theoretical perspective for understanding reactions to victimisation. *Journal of Social Issues*. 1983, 39 (2), 1–17.

⁷⁸ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 51.

⁷⁹ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 69.

Významný z hlediska dalšího postupu ve věci je první kontakt orgánu činného v trestním řízení s obětí, kdy je zapotřebí trpělivosti, korektnosti, a zájmu o věc, se kterou oběť přichází. Hlavní roli při jednání s takovouto obětí hraje empatie a analýza vývoje násilného vztahu, je tedy třeba pochopit, proč oběť snižuje závažnost činů na ní páchaných, proč od pachatele nechce odejít. Je třeba s ní navázat dobrý vztah.⁸⁰

2.3 Projevy sekundární viktimizace

Sekundární viktimizace, resp. obavy z ní, úzce souvisí s neochotou oběti spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení. Jedná se o nepatřičné reakce na skutečnost, že se jedinec stal obětí konkrétního trestného činu. Ačkoli se jí může dopustit kdokoli, nejčastěji jejími původci bývají právě policie a justice, média a okolí oběti v zaměstnání nebo v soukromém životě, jelikož událost hodnotí, interpretují a posuzují roli oběti v trestném činu. Druhotné zraňování způsobuje oběti tzv. sekundární rány, např. pocit stigmatizace či nespravedlnosti, které jsou sice pouze psychického rázu, přesto však mohou zraňovat více než rány primární vzhledem k tomu, že je oběť fakticky trestána za něco, co sama neučinila, ani nezavinila.⁸¹ Zákon o obětech trestných činů v § 2 odst. 5 vymezuje pojem druhotná újma jako újmu, „*kteřá nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.*“ Zákon nemůže předcházet vzniku primární újmy, jelikož ke spáchání trestného činu již došlo, stejně tak nemůže zamezit sekundární viktimizaci jinými činiteli než výše vyjmenovanými. Definice druhotné újmy je proto na ně zúžena a zákon se snaží zabránit působení druhotné újmy ze strany policie a orgánů činných v trestním řízení při prověřování a vyšetřování konkrétního trestného činu, ačkoli je okruh potenciálních činitelů ve skutečnosti mnohem širší. V ustanovení § 3 odst. 2 zákona o obětech trestných činů je dále zakotvena *zásada zvláštního přístupu k obětem trestných činů*, která orgánům veřejné moci a dalším osobám ukládá povinnost postupovat tak, aby nedocházelo k prohlubování újmy způsobené oběti trestným činem nebo k druhotné újmě.⁸²

Sekundární viktimizace se v praxi projevuje několika způsoby. Jedním z nich je tzv. očerňování oběti, tedy záměrné využití např. chování, zevnějšku nebo životního stylu oběti, jehož

⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 52–60.

⁸¹ Tamtéž, S. 61.

⁸² JELÍNEK, J., op. cit. sub 7, S. 39–44.

východiskem je nevyhnutelně konstatování, že si oběť viktimizovat zasloužila. Tato technika mj. bývá používána u soudu jako argument pro zdůraznění a vyzdvižení negativních stránek oběti, případně snížení její důvěryhodnosti. Dalším způsobem obsahově velmi blízkým očerňování oběti je obviňování nebo přenášení viny na oběť. Projevuje se tendencemi obviňovat oběť z lehkomyšlného, naivního či riskantního chování, které vyústilo v její viktimizaci, vede tedy k závěru, že si oběť za svůj osud může sama.⁸³ Proč šla oběť v noci domů sama? Proč si vzala tak krátkou sukni? Proč neodešla od partnera, který ji opakovaně bil? Tyto nevhodné otázky a jim podobné vedou jednoznačně k přenášení viny na oběť, přičemž jsou mezi lidmi sklony je klást až překvapivě obvyklé.

Důležité pro oběť a její ochotu oznamovat trestný čin je respektování jejího soukromí, na což jí vyplývá právo z několika právních předpisů. Zákaz zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti oběti upravují § 8a až § 8d trestního řádu.⁸⁴ Podle Jelínka „*zveřejňování fotografií obětí, obrazových záznamů, osobních údajů může vést k dalšímu poškozování obětí, k zásahu do jejich soukromí, jejich traumatizaci, stigmatizaci a podobně, zejména, pokud se jedná o kauzy, které se týkají života nebo zdraví a lidské důstojnosti [...]*“. Právo oběti na ochranu soukromí dále prohlubuje § 16 zákona o obětech trestných činů, který umožňuje oběti, jejímu zmocněnci, zákonnému zástupci, opatrovníku nebo důvěrníku požádat o vedení jejich citlivých údajů odděleně tak, aby se s nimi mohli seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení, policisté a úředníci Probační a mediační služby činní v dané věci. Právu na ochranu před druhotnou újmou je věnován celý díl pátý hlavy II tohoto zákona.⁸⁵

Značný vliv na oběť má v neposlední řadě bagatelizace či přehlížení újmy, tedy zpochybňování jejího rozsahu nebo závažnosti, což oběť vnímá jako zpochybňování toho, co prožila. Významně oběť druhotně poškozují ignorování její psychické či morální újmy, neboť i zdánlivě bagatelní delikty (jako krádež mobilního telefonu) mohou oběti hluboce otrást.⁸⁶ Tento druh sekundární viktimizace se může projevovat neochotou policie přijmout oznámení. Lze se s ním setkat např. u méně závažných majetkových deliktů, jako jsou kapesní krádeže. Za touto neochotou ovšem ve skutečnosti stojí obava z neobjasnění činu a zhoršení statistického ukazatele, podle něhož je hodnocena úspěšnost práce policie.⁸⁷

⁸³ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 63–64.

⁸⁴ JELÍNEK, J., op. cit. sub 7, S. 101.

⁸⁵ Tamtéž, S. 104.

⁸⁶ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub. 29, S. 65.

⁸⁷ MUSIL, J. op. cit. sub 5, S. 70.

Ještě negativnější vliv na psychiku oběti má nařčení, že si čin vymyslela či jej zinscenovala. To se týká zejména znásilnění, loupeží, krádeží a ublížení na zdraví. Je-li toto podezření nepravdivé, cítí se oběť právem ukřivděna a krácena na svých právech, a navíc je vážně ohrožena tím, že bude nařčena z trestného činu křivého obvinění či křivé výpovědi. To vše ji psychicky traumatizuje. Je ovšem třeba uvést, že křivá oznámení nebývají zvláště u některých deliktů ojedinělá, a nelze proto policii takové uvažování, objeví-li se podezřelé okolnosti, zcela zamlžovat.⁸⁸ Mezi takové delikty se řadí například pojišťovací podvody, nebo znásilnění, u kterého může jít o určitou formu nátlaku či pomsty.⁸⁹ Přesto, vytyčí-li policie jako jednu z možných vyšetřovacích verzí právě tu o inscenaci, je nutná naprostá zdrženlivost, co se týče jejího zveřejnění. Neuvážené a neodůvodněné zveřejnění před třetími osobami či v médiích může oběti způsobit vážnou újmu.

Sekundární viktimizace nejen že jednoznačně oběť psychicky poškozuje, promítá se do zhoršeného výkonu v pracovní i společenské oblasti a může komplikovat průběh posttraumatické stresové poruchy, ale rovněž zhoršuje ochotu oběti svědčit, stejně tak jako její svědecký výkon. Obecně k sekundární viktimizaci dochází častěji u medializovaných případů, které přitahují pozornost, v lokalitách, kde je nízká anonymita, a u určitých typů deliktů, především u sexuálních trestných činů, domácího násilí, stalkingu a hate crimes.⁹⁰

⁸⁸ MUSIL, J. op. cit. sub 5, S. 70.

⁸⁹ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 165.

⁹⁰ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 65–70.

3. Role oběti při vyšetřování trestných činů

3.1 Oběť – věrohodný svědek?

Oběti jsou specifickým typem svědčící osoby, jedná se o svědky trestným činem poškozené. Pro účely trestního řízení je třeba znalecky zkoumat věrohodnost takových obětí, a to zejména u trestných činů, u kterých je svědectví oběti mimořádně důležité. Orgány činné v trestním řízení proto často požadují psychologické zkoumání obětí v komplikovaných a nejednoznačných případech, kdy je dokazování obtížné a výpověď oběti stěžejní, jak tomu bývá např. v případech znásilnění, stalkingu nebo domácího násilí.

Zkoumání věrohodnosti si klade za cíl zjistit, zda lze výpovědi oběti věřit, zda oběť popisuje to, co skutečně vnímala a zapamatovala si. Forenzní psychologie pracuje s pojmy obecné a specifické věrohodnosti. Obecně věrohodný svědek je schopný spolehlivě událost vnímat, zapamatovat si ji až do výslechu, a následně ji verbálně reprodukovat. Takový svědek tedy disponuje předpoklady podat svědectví, které koresponduje se skutečným dějem, a nevykazuje žádné příznaky narušení osobnosti, což by jinak mělo za následek snížení obecné věrohodnosti. Jeho svědecká způsobilost odpovídá populační normě. Specifická věrohodnost svědka se týká již samotného podání výpovědi. Znalec řeší otázku, zda svědek či poškozený líčí to, co skutečně zažil, nebo jestli je jeho výpověď produktem jiných než paměťových procesů. Svědek může vypovídat úmyslně lživě, nebo si může vsugerovat tzv. pseudovzpomínky a poté vypovídat pravdivě, ale jeho líčení nebude korespondovat s realitou. Mezi obecnou a specifickou věrohodností platí asymetrický vztah, to znamená, že obecně věrohodný svědek může úmyslně lhát, zatímco obecně nevěrohodný svědek může naopak vyličít svůj zážitek přesně tak, jak si ho zapamatoval. Zpravidla se však k takové výpovědi svědka v soudní praxi nepřihlíží.

Ačkoli se s poznatky ohledně obecné věrohodnosti všeobecně pracuje a uplatňují se u osob běžných svědků, situace u obětí může být velmi specifická. U obětí závažnějších, traumatizujících zločinů se lze obvykle setkat nejen s fyzickým, ale i s psychickým poškozením oběti. To pak bývá příčinou zpochybňování právě obecné věrohodnosti oběti, přestože se nejedná o trvalé vlastnosti oběti, ale o přechodný důsledek její viktimizace. Nabízí se otázka: jak tomuto omylu předejít? Odpovědí může být jednak zkvalitňování viktimologické erudice znalců, jakkoli se toto řešení zdá primitivním, jednak inspirace od zemí Evropské Unie, ve kterých je zkoumání obecné věrohodnosti neobvyklé nebo dokonce nepřípustné a znalci se vyjadřují pouze ke specifické věrohodnosti, tedy k věrohodnosti konkrétní výpovědi.

Klíčovou roli ve věrohodnosti výpovědi hraje čas. Svědci jsou schopni si i po delší době vybavit a vyličit průběh děje, naopak líčení rozhovorů a zařazení na časovou osu bývají chybné. Přesnost vzpomínek závisí na čase, který od události uběhl, a proto je stěžejní způsob vedení výslechu, resp. způsob dotazování. Svědci si za pomoci navádějících stimulů na událost vzpomenu, poté si ale zapamatují to, co o ní říkali naposledy, čímž se jejich dosavadní vzpomínky pozmění. Je tedy třeba při posuzování věrohodnosti přihlídnout ke způsobu vedení výslechu a k formulaci jednotlivých otázek vyšetřovatelem, neboť je pravděpodobné, že tam, kde byl výslech špatně veden již poprvé, např. sugestivním způsobem dotazování, bude docházet k odchýlkám a změnám výpovědi svědků, přestože vypovídají podle toho, jak si události pamatují.⁹¹

3.2 Zásady pro jednání s obětí

Jednání s obětí není často jednoduchou záležitostí pro její nejbližší okolí, natož pro profesionály, kteří se s oběťmi setkávají pracovně. V rámci styku s obětí je třeba volit vhodný psychologický přístup, ať už se jedná o první kontakt s obětí či její následný výslech. V literatuře⁹² se v této souvislosti uvádějí obecné zásady pro jednání s obětí trestného činu, jimiž se může řídit jak široká veřejnost, tak psychologové, lékaři, policisté či další členové záchranných složek.

Na prvním místě jsou uváděny informace. Právo na informace je zmiňováno ve všech mezinárodních dokumentech týkajících se obětí trestných činů. Je tedy třeba oběti poskytnout dostatek informací o jejích právech, o průběhu vyšetřování, respektive o průběhu trestního řízení ve všech jeho stádiích, o místech, programech a možnostech, kde lze vyhledat další pomoc a péči, přičemž je nutné tyto informace poskytovat srozumitelně, mnohdy i opakovaně, a nechat oběti čas na jejich zpracování.

Oběti je v důsledku trestného činu narušen pocit bezpečí a má strach, že by se trestný čin mohl opakovat. Je proto vhodné tento pocit bezpečí obnovovat. Policie může přispívat k posílení pocitu bezpečí jednak psychologickými prostředky, například tím, že oběti vysvětlí, jak nepravděpodobné je, že se útok bude opakovat, nebo že oběti poradí vhodné zabezpečovací zařízení bytu, jednak fakticky (zajistí maximální bezpečí oběti v průběhu trestního řízení i po propuštění pachatele na svobodu).

Za další je třeba dát oběti najevo důvěru, tedy nezpochybňovat příběh, jenž vypráví. Oběť se může setkat s pocitem, že jí není důvěřováno zejména v důsledku nevhodně vedeného

⁹¹ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 29, S. 109–124.

⁹² Např. ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 1, S. 126., GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S.166.

dotazování. To se týká zvláště otázek směřujících do soukromých a intimních sfér, které s činem přímo nesouvisí. Nezbytnost takových otázek je třeba zvážit a oběti vždy objasnit.

Je rovněž důležité vžít se do role oběti, tedy usilovat o dostatečnou empatii. Přestože se to jeví jako samozřejmé, praxe svědčí o opaku, a řídit se touto zásadou není pro orgány činné v trestním řízení, ale i pro jiné profesionály, jimiž jsou například lékaři či sociální pracovníci, mnohdy vůbec snadné. Přitom nejde jen o to oběti empatii projevit, ale schopnost vcítit se do oběti nabízí potenciální odpovědi na řadu otázek významných i z hlediska vyšetřování. Lze tak například snáze pochopit, proč oběť oznamuje čin opožděně, nebo zda čin předstírá či nikoli.

V neposlední řadě je zapotřebí s obětí komunikovat jasně a přehledně, dát jí najevo respekt a úctu a eliminovat lži, polopravdy, a klišé typu „vždyť se zas nic tak strašného nestalo“. Naopak je vhodné ji ujistit, že je možné se vrátit k životu před zločinem, přestože to bude stát čas a úsilí.

Čírtková⁹³ navíc poskytuje několik psychologických doporučení a rad policistům v oblasti nonverbální a verbální komunikace.

V oblasti nonverbální komunikace předně doporučuje, aby jednající policista navázal s obětí, jejíž tendencí je spíše se mu vyhýbat, zrakový kontakt. „*Je vhodné přímým a přirozeným způsobem hledět oběti do očí, neuhýbat pohledem při kladení otázek. Navázání zrakového kontaktu zpravidla zlepšuje komunikaci a tím i kvalitu odpovědí oběti.*“⁹⁴ Dále apeluje na držení těla, zejména hovoří-li oběť, jelikož její oběť citlivě vnímá. Nepříznivě na ni může působit například odklánění se od ní, které signalizuje odstup, nechut' či averzi, nebo naopak velmi vzpřímený postoj, který naznačuje neosobnost jednání. S tím souvisí i vzdálenost mezi jednajícím policistou a obětí. Obecně platí, že s rostoucí vzdáleností roste i pocit neosobnosti jednání. Přesto optimální vzdálenost samozřejmě neexistuje, vždy záleží na konkrétní situaci a osobnosti zúčastněných, a je proto vhodné umožnit oběti, aby si sama pro ni vhodnou vzdálenost zvolila. To platí i pro dotyky, které sice obecně mohou poskytnout druhým oporu a útěchu, některým obětem, zejména pak obětem sexuálního násilí a fyzického napadení, se však mohou dotyky cizího člověka protivit.

V oblasti verbální komunikace poté Čírtková doporučuje k oběti hovořit tlumeným hlasem a pomalu, což by mělo pomoci oběti dostat své emoce pod kontrolu, a mezi jednotlivými otázkami dělat delší přestávky, a tím působit trpělivým a ohleduplným dojmem. Dále upozorňuje, že je třeba oběti pozorně naslouchat, a spolu s tím vyzdvihuje dvě komunikační techniky, které tento dojem umocňují. První z těchto technik je shrnování, tedy technika, kdy poté, co osoba dokončí sdělení,

⁹³ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 1, S. 127–130.

⁹⁴ Tamtéž, S. 127.

posluchač její sdělení v podstatných bodech zrekapituluje a toto shrnutí zakončí širokou otázkou, jíž si ověří jeho správnost, například „Porozuměl jsem Vám správně?“ Druhou technikou je empatické mlčení. Umožnění ticha je způsob, jak může dát posluchač najevo, že skutečně naslouchá. Je přitom třeba si uvědomit, že oběť bývá často zmatená a potřebuje čas na utřídění myšlenek, a policista by se měl proto vyvarovat tendenčnímu přeformulování otázky, pokud oběť okamžitě neodpovídá. Dále radí používat osobní formulace namísto úředních, neosobních, a tak vyjadřovat zájem a účast. Doporučuje používat například obraty „Mám pocit“ či „Myslím si“ namísto „Je stanoveno“. Rovněž navrhuje vyjadřování pocitů, které neporušuje zásadu nestrannosti, a přitom výrazně usnadňuje komunikaci s obětí. Jako příklad uvádí výrok „Je mi líto, co se stalo“. Na závěr radí, aby jednající policista sděloval oběti i skutečnosti, které považuje za samozřejmé. Například aby oběť ujistil, že už jí nic nehrozí, nebo že úkolem policie je jí pomoci apod. Rozrušené oběti takové výroky velmi uklidňují.

Kromě těchto obecných doporučení jsou rozpracovány i konkrétní instrukce pro výslech některých obětí (dětských obětí, obětí znásilněných žen, obětí domácího násilí). Všechny tyto pokyny směřují k co možná k nejšetrnějšímu přístupu k oběti, aby si byla schopna v klidném a bezpečném prostředí rozpomenout na co nejvíce údajů.

3.3 Výslech

Výslech je jednou z nejčastějších metod procesu objasňování trestné činnosti. Téměř vždy je třeba vyslechnout jednu nebo více osob při objasňování jakékoli kriminalisticky relevantní události, v některých případech je to dokonce jediná metoda, již lze uplatnit. Ve své podstatě se jedná o nenahraditelnou kriminalistickou metodu, na kterou jsou navíc navázány další kriminalisticko-taktické metody, jako jsou prověrka výpovědi na místě, konfrontace a rekognice, a bez níž nelze tyto metody vůbec aplikovat.⁹⁵

Kriminalistika definuje výslech jako „*metodu kriminalistické praxe, kterou se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslýchaných osob, za přísného respektování a dodržení práv a povinností daných zákonem vyslýchanému i vyslychajícímu.*“⁹⁶ Jeho podstatou je tedy získávání informací

⁹⁵ METEŇKO, Jozef, Iveta BAČÍKOVÁ a Martin SAMEK. Kriminalistická taktika. Brno: Václav Klemm, 2013. ISBN 978-80-87713-08-2. S. 179.

⁹⁶ KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2015, 414 stran. ISBN 978-80-7380-547-0. S. 59.

zafixovaných ve vědomí člověka, zejména takových, jež souvisejí s událostmi spáchaných trestných činů, případně jiných relevantních skutečností. Vědomí člověka je přitom nositelem významných informací prostřednictvím tzv. paměťových stop, které vznikají nebo se formují v příčinné souvislosti s vnímáním kriminalisticky významné události, a jsou tedy ideálním obrazem vnímaného, dokud je „nepřekryjí“ nové paměťové stopy.⁹⁷ „Přirozenou formou projevu – kódem paměťových stop – je zejména lidská řeč. Informace obsažená v paměťových stopách může být vydělena pouze osobou, jejíž vědomí je nositelem relevantní informace. Vydělování informace obsažené v paměťové stopě probíhá pomocí psychického procesu reprodukce. Výsledkem je verbální či nonverbální sdělení, resp. výpověď osoby. Výpověď se z tohoto pohledu jeví jako forma projevu informačního signálu.“⁹⁸ Výpovědi se tedy rozumí sdělení vyslychané osoby učiněné v průběhu výslechu a zadokumentované podle příslušných právních předpisů, jenž se vztahuje vždy k jevům minulým, které byly vyslychaným zachyceny poznávacími procesy. „Cílem výslechu je získání úplné a věrohodné výpovědi v zájmu zjištění skutkového stavu, o němž nejsou důvodné pochybnosti.“⁹⁹

Následující kapitoly se věnují výslechu z kriminalistického hlediska, veškeré postupy se týkají rovněž výslechu poškozeného a jsou na něj přímo aplikovatelné.

3.3.1 Formování výpovědi

Proces formování výpovědi je velmi složitý. Představuje totiž složitou činnost konkrétního člověka v konkrétní situaci, která navíc může být ovlivněna řadou faktorů. Tento proces má čtyři základní aspekty:

1) Historický aspekt výpovědi.

Každá výpověď má svou historii. Začíná vnímáním, následně prochází zapamatováním a vybavováním, končí reprodukcí vnímaného při vlastním výslechu.

2) Osobnostní aspekt výpovědi.

Každá výpověď je ovlivňována ve svém průběhu osobností vyslychaného.

3) Situační aspekt výpovědi.

⁹⁷ NĚMEC, Miroslav. Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti. Praha: Policejní akademie České republiky, Vydavatelství PA ČR, 2003. ISBN 80-7251-141-6. S. 7.

⁹⁸ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 327.

⁹⁹ Tamtéž, S. 327.

Na výpověď má vliv bezprostřední situace při výslechu. Rozhodujícími situačními aspekty může být například: kde se výslech koná, kdo je u něj přítomen, způsob kladení otázek vyslychajícím apod.

4) Sémantický aspekt výpovědi.

V zásadě se vzhledem k ústnosti výpovědi jedná o to, zda vyslychaný pochopil otázku tak, jak ji mýnil vyslychající, a naopak, zda vyslychající rozumí výpovědi tak, jak ji mýnil vyslychaný.¹⁰⁰

V procesu získávání výpovědi, a tedy i při výslechu má svůj význam rozdělení procesu formování výpovědi do jednotlivých etap. Literatura¹⁰¹ uvádí následující etapy:

- 1) Etapu získání, shromáždění a zpracování informace.
- 2) Etapu fixace, podržení a přepracování informace.
- 3) Etapu vybavení a reprodukování informace.
- 4) Etapu přejímání, přepracování a procesního podchycení informace vyslychajícím.

K tomu je třeba uvést, že jednotlivé etapy na sebe navazují a kvalita předcházející etapy přirozeně ovlivňuje kvalitu etapy následující. Dojde-li tedy k narušení jedné etapy, je narušena i etapa další.

Touto problematikou se více zabývá forenzní psychologie. Poznatky o formování výpovědi jsou využívány při psychologickém rozboru výpovědi ve výslechové praxi, tedy při zkoumání obecné a speciální věrohodnosti.

3.3.2 Příprava výslechu

Každému, nebo téměř každému výslechu by měla předcházet fáze pečlivé přípravy vyslychajícím. Bez ní totiž hrozí, že nebudou zjištěny všechny relevantní informace o trestném činu. Obecně lze přípravu výslechu rozdělit do dvou etap.¹⁰² První etapou je obsahová příprava. Ta je tvořena analytickou a syntetickou částí. Druhou etapou je organizačně-materiální příprava.

Cílem první etapy je, aby vyslychající zjistil všechny dosud neobjasněné okolnosti události, které jsou známé vyslychanému, nebo informace, jež jsou bezpečně známé. To vyžaduje studium všech dostupných materiálů, informací o události již objasněných i o osobnosti vyslychaného. Následná analýza těchto informací se odrazí ve zpracování souboru otázek a ve zpracování plánu výslechu.¹⁰³

¹⁰⁰ NĚMEC, M., op. cit. sub 97, S. 10.

¹⁰¹ NĚMEC, M. op. cit. sub 97, S. 11., MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 328.

¹⁰² STRAUS, Jiří. Kriminologická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-40-7. S. 105.

¹⁰³ Tamtéž, S. 105.

První fáze obsahové přípravy, tedy fáze analytická, tkví v prvé řadě v analýze znalostí, schopností a psychického stavu vyslychajícího, jenž by se měl zaměřit na odstranění svých subjektivních nedostatků ještě před výsledkem, v druhé řadě v analýze dosud shromážděných materiálů, jejímž cílem je vytyčení rámce výsledku za pomoci vymezení faktů a nalezení mezer a rozporů, jež lze ještě před výsledkem nebo jeho pomocí odstranit, a nakonec v analýze osobnosti vyslychaného. Tu lze považovat za naprosto stěžejní. Tato část by měla vycházet z dosud dostupných materiálů a informací o vyslychané osobě (například výpisy z rejstříků trestů, policejní evidence, předchozí vyšetřovací a soudní spisy, zprávy z pracoviště a bydliště, lékařské zprávy a znalecké posudky), o jejích stycích, a především z pozorování osoby vyslychaného v prvotním stadiu výsledku. Je ovšem třeba vyvarovat se utváření názoru na vyslychaného pouze na základě jeho zevnějšku, případně jeho chování před výsledkem. Takový předčasný úsudek by mohl vést k taktickým chybám při volení vhodného přístupu k vyslychané osobě, vytyčení taktických záměrů a postupů, jejichž účelem je získat pravdivou a úplnou výpověď.¹⁰⁴

Druhá fáze obsahové přípravy, tedy fáze syntetická, spočívá ve volbě taktických záměrů vedení výsledku a ve vypracování plánu výsledku na základě poznatků z fáze analytické. Vyslychající mj. určí předmět výsledku, zařadí výsledek do procesu vyšetřování, určí jeho místo a čas a jeho možné a nutné účastníky. Vyslychající si následně vypracuje plán výsledku, jehož forma v závislosti na složitosti výsledku nebo případů může, nebo nemusí být písemná. Plán obsahuje zejména okolnosti, které mají být výsledkem objasněny, otázky, které vyslychající hodlá vyslychanému položit, a seznam důkazů, jež mu hodlá předložit.¹⁰⁵

Cílem druhé etapy, tedy organizačně-materiální přípravy, je volba vhodného prostředí, ve kterém se výsledek koná, určení konkrétního okruhu osob přítomných při výsledku (například obhájce, tlumočník, zapisovatelka), volba a příprava potřebných technických prostředků a organizační zajištění výsledku.¹⁰⁶

S ohledem na výše uvedené se domnívám, že připravenost vyslychajícího na výsledek je základní podmínkou pro jeho kvalitní provedení a do značné míry ovlivňuje schopnost vyslychajícího klást vyslychanému relevantní otázky, stejně tak jako flexibilně reagovat na jeho výpověď, a tak dostatečně objasnit skutkový stav. Myslím, že právě fáze přípravy výsledku spolu s výše zmíněnou schopností vyslychajícího ve výsledku hrají rozhodující roli pro kvalitu výsledku a jeho relevanci v nadcházejícím trestním řízení.

¹⁰⁴ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 328.

¹⁰⁵ Tamtéž, S. 330.

¹⁰⁶ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 106.

3.3.3 Taktika výslechu

Taktikou výslechu se rozumí „*systém taktických postupů pro získání pravdivé a úplné výpovědi.*“¹⁰⁷ Jako základní taktické postupy výslechu se uvádějí: formování psychologického kontaktu, analýza výpovědi v průběhu výslechu, pomoc vyslychanému k překonání zdánlivě zapomenutého a subjektivních nedostatků reprodukce, psychologické působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi.¹⁰⁸

První dva z těchto postupů, tedy formování psychologického kontaktu a analýza výpovědi v průběhu výslechu, bývají označovány jako obligatorní, jelikož k jejich aplikaci dochází v průběhu každého výslechu. Třetí a čtvrtý taktický postup, tedy pomoc vyslychanému k překonání zdánlivě zapomenutého a subjektivních nedostatků reprodukce a psychologické působení na lživě vypovídajícího za účelem získání pravdivé výpovědi, lze označit jako fakultativní, k jejich aplikaci dochází podle potřeby. K uplatnění těchto taktických postupů nedochází izolovaně, ale ve vzájemných kombinacích, a sice v rámci jednotlivých stadií výslechu.

3.3.3.1 Stadia výslechu

Kriminalistická taktika rozlišuje v souladu s ustanoveními trestního řádu tři stadia výslechu v následujícím pořadí:

- 1) Úvodní stadium,
- 2) Monolog (stadium souvislého líčení),
- 3) Dialog (stadium otázek a odpovědí).

Dle trestního řádu je první a druhé stadium výslechu obligatorní, třetí stadium, tedy stadium dialogu, je fakultativní v závislosti na potřebě doplnění výpovědi učiněné v rámci monologického stadia.¹⁰⁹

Cílem úvodního stadia je jednak splnění procesních náležitostí výslechu (ověření totožnosti vyslychaného, jeho poučení dle jeho procesního postavení, případné kroky k utajení totožnosti svědka dle § 55 trestního řádu, seznámení s předmětem výslechu), jednak navázání psychologického kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným, které vhodně působí na psychiku vyslychaného. „*Pro navázání kontaktu platí jednoduché psychologické pravidlo: nepříjemné věci jsme ochotni sdělit spíše solidnímu člověku v solidní atmosféře. Tomu, kdo nám imponuje jako*

¹⁰⁷ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 330.

¹⁰⁸ Tamtéž, S. 330.

¹⁰⁹ NĚMEC, M., op. cit. sub 97, S. 16.

*přirozená autorita a navíc s námi slušně a korektně jedná, jsme zpravidla připraveni říct více než arogantnímu „úředníkovi“, který nás tlačí do kouta.*¹¹⁰ Účelem formování takového kontaktu je vyvolat, případně posílit zájem na úplné a pravdivé výpovědi. *„K navázání psychologického kontaktu přispívá zejména:*

- *slušné, kulturní a korektní vystupování, vyjadřování, oblečení a úprava zevnějšku vyslychajícího,*
- *posouzení a pochopení aktuálnosti ohrožení života, zdraví a mejtku vypovídajícího svědka nebo jeho rodiny a řešení utajení totožnosti,*
- *vhodné výslechové prostředí,*
- *vhodná forma seznámení vyslychaného s předmětem výslechu, jeho procesním postavením a z toho vyplývajícími právy a povinnostmi,*
- *vhodný psychologický přístup podle zvláštností vyslychané osoby.*¹¹¹

Z výzkumů vyplývá, že vhodný psychologický kontakt mezi vyslychajícím a vyslychaným dokáže ve značné míře kompenzovat chyby učiněné v průběhu výslechu (například nepřesně formulované otázky) a podstatným způsobem rozhoduje o efektivitě výslechu.¹¹² Jako opak psychologického kontaktu je označován psychologický střet (konflikt) mezi zájmy vyslychajícího a vyslychaného, k němuž dochází zejména, pokud je vyslychaný silně motivován vypovídat nepravdivě či nevypovídat vůbec.¹¹³ V tomto stadiu se rovněž zjišťuje vztah vyslychaného k ostatním účastníkům objasňovaného případu, k projednávané věci, případně jiné okolnosti relevantní pro ověřování jeho věrohodnosti. Doporučuje se vést v závěru tohoto stadia s vyslychaným nezávazný, obecný rozhovor, jenž by mohl vyslychajícímu pomoci lépe se zorientovat v intelektu a osobnosti vyslychaného, to vše za účelem poslední korektury a konkretizace plánu výslechu.¹¹⁴

Z iniciativy vyslychajícího přechází úvodní stadium plynule ve stadium souvislého líčení, tedy stadium monologu. *„Monolog je volná, spontánní a nepřerušovaná výpověď vyslychaného k předmětnému ději.*¹¹⁵ Za začátek monologu je označován okamžik, kdy je vyslychaný vyzván, aby uvedl, co je mu o předmětné věci známo. Vyslychaný může spontánně vypovídat o tom, co

¹¹⁰ ČÍRTKOVÁ, L. Základy psychologie výslechu. Kriminalistický sborník, 2000, č. 3. S. 30.

¹¹¹ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 331.

¹¹² STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 110.

¹¹³ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 331.

¹¹⁴ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 108.

¹¹⁵ NĚMEC, M., op. cit. sub 97, S. 17.

sám považuje za důležité, co vnímal, případně co se dozvěděl od jiných osob. Přesto je vhodné vyslychanému již předem doporučit určitý postup při monologu, například tak, aby vypovídal k jednotlivým skutkům, nebo v časovém sledu událostí. Výpověď vyslychaného by měla být přerušována jen v nejnútnejších případech, například odchyluje-li se vyslychaný podstatně od předmětu výslechu, případně má-li některé epizody blíže popsat či upřesnit. Spontánní výpověď umožňuje vyslychajícímu blíže poznávat osobu vyslychaného, jeho postoj k věci, jeho paměť, věrohodnost, rovněž porovnávat výpověď s dalšími důkazy.¹¹⁶ Ve stadiu monologu má zásadní význam analýza výpovědi v průběhu výslechu, jež vyslychajícímu umožňuje zejména zjistit rozpory ve výpovědi, rozpory mezi výpovědi a doposud získanými důkazy a informacemi nedůkazního charakteru, dále neúplnost výpovědi, a rovněž informace uvedené vyslychaným, které mu nemohly, anebo neměly být známy. Na základě těchto poznatků lze dojít k závěru, zda vyslychaný chce podat objektivní výpověď, či nikoli, a podle toho zvolit adekvátní taktické postupy pro další stadium výslechu.¹¹⁷

Poslední, dialogické stadium výslechu tkví v kladení otázek a získávání odpovědí na ně. Spontánní výpověď se tímto způsobem doplňuje, upřesňuje, konkretizuje a ověřuje. „*Podle druhu výslechové situace se uplatňují buď taktické postupy napomáhající překonání subjektivních nedostatků reprodukce a chybných vzpomínek, nebo psychologické působení na lživě vypovídající osobu.*“¹¹⁸ Vyslychající se v této části účastní na formování výpovědi vyslychaného kladením otázek a předkládáním důkazů. Obecně se za nejvýhodnější považuje kladení otevřených otázek, tedy takových, z nichž si vyslychaná osoba nemůže odvodit žádné informace pro svou odpověď. Takovými otázkami jsou například: „Co jste viděl?“, „Koho jste viděl?“, nebo „Co se stalo poté?“. Nastane-li však situace, že je vyslychaná osoba málomluvná, anebo má snížené rozumové schopnosti, je možné klást otázky uzavřené. Příkladem takové otázky může být: „Držel jste telefon v ruce, nebo jste ho měl v kapse?“. Je ovšem třeba mít na paměti vliv sugesce na vyslychaného u takových otázek a zaprotokolovat tyto dotazy doslovně tak, aby jej soudce mohl posoudit. Kromě těchto dvou typů otázek existuje ještě jejich kombinace, tzv. otázky alternativní, jichž se používá u lidí se sníženými rozumovými schopnostmi a s problémy odpovídat na otevřené otázky, například: „Měl na sobě pachatel černou bundu, hnědou, nebo měla zcela jinou barvu?“ Odklání-li se vyslychaná osoba od tématu vyšetřování, lze ji nasměrovat zpět za pomocí usměrňujících, kontrolních otázek, například: „Nevšiml jste si ještě něčeho dalšího, co měl pachatel na sobě?“.

¹¹⁶ NĚMEC, M., op. cit. sub 97, S. 17.

¹¹⁷ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 184.

¹¹⁸ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 332.

Mezi kontrolní otázky se řadí i tzv. otázky testovací, pomocí kterých si lze ověřit ochotu vyslychaného vypovídat pravdivě nebo jeho náchylnost k sugesci, rovněž jimi lze testovat některé jeho schopnosti či postoje, například: „Jak velká je podle vás vzdálenost od této zdi k protější?“.¹¹⁹ Vyslychající by se měl vyvarovat otázek kapciózních (předstírajících nepravdivou, klamavou skutečnost) a sugestivních (v nichž je naznačena odpověď, již chce vyslychající slyšet).

3.3.3.2 Typické situace výsledku a taktické postupy jejich řešení

U výsledku se lze setkat v zásadě se třemi základními typickými situacemi:

První typickou situací výsledku představuje spolupracující vyslychaný, který chce vypovídat pravdu, pravdu vypovídá, a vypovídá relativně úplně. Tato situace je jednoznačně nejvýhodnější a lze ji považovat za ideální. Vyslychající v tomto případě zejména kontroluje přesnost a úplnost výpovědi a zjistí-li nějaké nepřesnosti či nejasnosti, požádá vyslychaného o doplnění relevantních fakt. Rizikovým v této situaci může být v zásadě jen nevhodný přístup a postup vyslychajícího, kterým může vyslychanou osobu znervóznit, vystrašit či blokovat. Příkladem takového nevhodného přístupu jsou časté pohledy na hodinky, vyštěkávání otázek, absence očního kontaktu či naopak přehnané civění apod. Značný vliv může mít rovněž nevhodně zvolené výsledkové prostředí, jak tomu bylo v případě znásilněné ženy vyslychané mladým vyšetřovatelem v jeho pracovně polepené plakáty nahých žen.¹²⁰

Druhou typickou situací výsledku představuje spolupracující vyslychaný, který sice chce vypovídat pravdu, jeho výpověď je však neúplná, nepřesná a „v některých epizodách je v rozporu s objektivně zjištěnými fakty“.¹²¹ Jedná se tedy o výsledek osoby, která se mýlí. Tato situace je o něco složitější než situace předchozí, lze ji označit za problémovou. Nastává častěji u výsledku svědka než u výsledku obviněného, jelikož pro obviněného je trestný čin výraznějším zážitkem a většinou si dobře pamatuje všechny jeho okolnosti. Může rovněž nastat, pokud se trestný čin vyšetřuje až po delší době. „Příčinou tohoto stavu jsou zejména subjektivní nedostatky reprodukce, chybné vzpomínky a zdánlivě zapomenutá fakta.“¹²² Východiskem v takové situaci je udržení psychologického kontaktu s vyslychaným a aplikace taktických postupů pomoci vyslychanému k překonání zdánlivě zapomenutého, subjektivních nedostatků reprodukce a chybných vzpomínek. Je vhodné ihned nepřerušovat monolog vyslychaného a nezačít mu okamžitě pomáhat, ale s touto

¹¹⁹ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 185.

¹²⁰ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 110, S. 31.

¹²¹ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 330.

¹²² Tamtéž, S. 331.

pomocí vyčkat až do skončení monologu, případně jeho části. Důležité je, aby vyslýchaný pomoc téměř nepostřehl a dospěl k odhalení chyby ve svém monologu sám.

Není vhodné při výslechu spěchat. Naopak by měl vyslýchaný vypovídat chronologicky a maximálně detailně tak, aby si vybavil i vedlejší okolnosti, což může být impulsem k obnovení zdánlivě zapomenutého.¹²³ Čírtková upozorňuje, že „*stres, spěch a strach snižují paměťový výkon až o 40 %*“, a připomíná, že výrokem „*uklidněte se a snažte si vzpomenout*“ vyslychající pravděpodobně docílí pravého opaku. Jako možné věty, které by mohly pomoci, nabízí například: „*To je úplně normální, že si momentálně nemůžete vzpomenout, zkusme teď hovořit o tom, co jste právě zmínil(a)... co jste si tehdy myslel(a)...*“¹²⁴

Doporučuje se rovněž navozovat asociační spoje pomocí předložení známých věcí, jež s prošetřovaným skutkem souvisí. Je ovšem třeba se vyvarovat pokládání sugestivních otázek a předkládání výpovědí jiných osob vyslychanému, zejména těch, jež ho mohou ovlivnit.¹²⁵ V odborné literatuře se lze seznámit se zvláštními a mimořádnými výslechovými postupy zaměřenými na stimulování paměťové činnosti, a sice s tzv. kognitivním interview a s tzv. vyšetřovací hypnózou.¹²⁶

Paměť a všechny její mechanismy však samozřejmě dosud nebyly úplně objasněny. Lze se tak setkat s výjimečnými paměťovými jevy, například s tzv. reminiscencí, tedy s náhlým a ničím nepodloženým rozpomenutím, nebo s útržkovitými pravdivými vzpomínkami produkovanými ve snu. Tak tomu bylo v případě přepadené pracovnice banky, která ze sna opakovala stále totéž jméno. Manžel to zaregistroval a na jeho naléhání manželka uvedla, že se jedná o klienta, jemuž v bance spravuje účet. Posléze se o tom manžel jen tak mimochodem zmínil vyšetřovateli. Nakonec se ukázalo, že šlo o klíčovou vzpomínku přepadené, jež významně pomohla vypátrání pachatele.¹²⁷

Třetí typickou situací výslechu představuje nespolupracující vyslychaný, který nechce pravdivě vypovídat a pravdivě nevypovídá. Tuto situaci lze označit za konfliktní, jelikož došlo ke střetu zájmů vyslychajícího na získání objektivních informací se zájmy vyslychaného na podání nepravdivých informací. Ačkoli se může na první pohled zdát, že mezi vyslychané s těmito zájmy

¹²³ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 186.

¹²⁴ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 110, S. 31.

¹²⁵ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 186.

¹²⁶ Např. CHROMÝ, Jakub. Vyšetřovací hypnóza v trestním řízení. Trestněprávní revue. Nakladatelství C.H. Beck, 2006, roč. 5, č. 7, S. 210-213. ISSN 1213-5313.

¹²⁷ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 110, S. 32.

patří zejména podezřelí, potažmo obvinění, případně svědci, kteří jsou s nimi v příbuzenském, přátelském či partnerském vztahu, týká se tato situace nezřídka i obětí. Právě oběti mohou mít například strach z reakcí orgánů činných v trestním řízení, a proto událost popisují jinak, než se stala, a samy sebe vykreslují v lepším světle, nebo nepravdivě vypovídají ve snaze pomstít se pachateli a přitížit mu.¹²⁸ To přirozeně komplikuje činnost orgánů činných v trestním řízení, motivace obětí k takovému jednání je však v mnohých případech (typicky u znásilnění) do jisté míry pochopitelná.

Kriminalistika nabízí pro řešení takových situací taktické postupy psychologického působení na vyslýchaného, který vypovídá nepravdivě, jejichž cílem je získání pravdivé výpovědi: odhalení, objasnění a odstranění příčin, které motivují nepravdivou výpověď, stimulování kladných vlastností vyslýchaného, využití emocionálního napětí vyslýchaného, využití vnitřních rozporů ve výpovědi a rozporů mezi výpovědí a jinými důkazy, metoda přesvědčování (racionální a emocionální argumentace), křížový výslech¹²⁹, využití reflexivních úvah lživě vypovídajícího.¹³⁰ Čírtková upozorňuje, že přirozeně záleží na typu osobnosti vyslýchaného, ale zároveň předestírá možné motivační formulky, které by mohly vyslýchanému situaci ulehčit: „*Chápu, že je to těžké. To se může přihodit každému... Ne každý ve vaší situaci by dokázal říct pravdu... Takové případy znám, myslím, že mi můžete říct, jak se to seběhlo...*“¹³¹ Při podezření na lež apeluje na obratný postup vyslýchajícího vzhledem k tomu, že pro normálního člověka je ponižující, má-li být nachytán při lži. Doporučuje proto při výslechu takových osob nejprve jim „hodit záchranné lano“, například v podobě motivační formulky: „*Dovedu si představit, že to člověk v tom spěchu poplete. Možná, že si vzpomenete přesněji.*“ Selže-li i tento postup, na řadu přicházejí postupy tvrdší pracující s psychologickou převahou vyslýchajícího.¹³²

3.3.4 Druhy výslechu

Výslechy lze klasifikovat na základě různých kritérií, přičemž je kriminalistická literatura většinou člení podle procesního postavení vyslýchaného a vybraných kriminalisticko-taktických hledisek.

¹²⁸ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 72.

¹²⁹ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 187.

¹³⁰ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 334.

¹³¹ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 110, S. 32.

¹³² Tamtéž, S. 32.

Výslechy klasifikované podle prvního kritéria se téměř kryjí s členěním uvedeným v trestním řádu, přičemž se kriminalistika snaží zohlednit zainteresovanost vyslýchaného na průběhu a výsledku nejen výslechu, ale celého procesu objasňování. Podle tohoto hlediska proto člení výslech převážně do následujících kategorií:

1. Výslech osoby vyzvané k podání vysvětlení.
2. Výslech podezřelého (obviněného).
3. Výslech svědka.
4. Výslech poškozeného.
5. Výslech znalce.

Svědka může poskytnout relevantní informace, které svými smysly vnímal, a účelem jeho výslechu je takové informace získat. Obecně se předpokládá, že svědek není na věci zainteresovaný. Poškozený je v trestním řádu řazen do skupiny svědků. Odlišností od svědka činem nepoškozeného je ovšem právě jeho věcná zainteresovanost, a proto je z hlediska taktiky přiměřenější vést jeho výslech jako samostatnou kategorii a k osobě poškozeného přistupovat jiným způsobem.

Členění v druhé kategorii je značně obsáhlejší, jelikož kriminalisticko-taktických hledisek využitelných ke klasifikaci výslechu je celá řada. Důležitými kritérii jsou ovšem bezesporu věk, kriminální zkušenost, mentální úroveň a fyzický (zdravotní) stav.

Věk hraje důležitou roli při formování a dekodování paměťové stopy a může mít rovněž vliv na průběh výslechu. Z tohoto hlediska lze rozlišovat výslechy nezletilých, mladistvých, dospělých a starých osob.¹³³

Z hlediska kriminální zkušenosti lze rozlišovat výslech osoby netrestané, která nemá předchozí zkušenost s výslechem, osoby netrestané, která v minulosti již vyslýchaná byla, osoby trestané a osoby trestané – recidivisty. V závislosti na předchozích zkušenostech vyslýchaného s výslechem či s procesem objasňování lze uplatňovat taktické postupy, jež mohou být významné zejména v případech, že vyslýchaný vypovídá nepravdivě.

Výslech je nutné přizpůsobit mentální úrovni vyslýchaného. Znamená to přizpůsobit v úvodním stadiu výslechu poučení vyslýchaného úrovni jeho myšlení a rovněž způsob formulování otázek tak, aby byl schopen porozumět průběhu prováděného výslechu. Může se jednat o osoby se sníženým intelektem či osoby psychicky nemocné. K výslechu osoby se

¹³³ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 99–101.

sníženým intelektem je možné přizvat psychologa.¹³⁴ Výslech psychicky nemocné osoby bývá nezřídka prováděn ve specializovaných zařízeních za účasti lékaře – psychiatra, jenž má osobu vyslýchaného v péči a je schopen vyslychajícímu objasnit řadu skutečností týkajících se stavu vyslýchaného a jeho věrohodnosti. Nekoná-li se výslech takové osoby ve zdravotnickém ústavu, je třeba k němu vždy přizvat lékaře – psychiatra.¹³⁵

Posledním z vybraných kritérií je fyzický (zdravotní) stav. Toto kritérium pracuje se specifickou situací, kdy je třeba vyslechnout osobu nemocnou, zraněnou, umírající, případně těhotnou ženu. V takových případech dochází nezřídka ke změně místa výslechu, typicky se jedná o nemocniční zařízení či domov vyslýchaného a obvykle je zapotřebí předchozí konzultace s lékařem vyslýchaného.¹³⁶

3.3.5 Problémy při výslechu obětí násilí

Oběti přeživší násilí pachatele jsou specifickou viktimologickou skupinou. Stejně jako oběti jiných (například majetkových) trestných činů vstupují do trestního řízení jako poškození a současně svědci, což pro ně bývá situace výjimečná a emocionálně velmi zetěžující. Navíc je ale nutné mít napaměti, že násilí směřující vůči životu a zdraví zanechává vždy zranění i na psychice oběti. Tato traumata se projevují různými potížemi, kterým kriminalisté musí čelit, a proto je vhodné jim porozumět.¹³⁷

Navzdory tomu, že oběti byly před viktimizací po psychické stránce zcela odlišné, projevují se u nich po určitou dobu některé společné znaky. Jedním z těchto znaků je přetrvávající strach. Oběti násilných trestných činů, ať už se jedná o loupežné přepadení, napadení vlastním partnerem či znásilnění, zažívají při kontaktu s fyzickým násilím existenciální strach. Tento strach následně téměř vždy dlouho přetrvává a je poměrně neohraničený. Oběti tento strach popisují jako obavu, že se podobná událost stane znovu. Okolí je pro ně rázem nečitelné, nevědí, komu mohou věřit, a to včetně policie. Při kontaktu s policií je oběť nucena vzpomínat na prožitý incident a tím se jí může navracet velmi intenzivní pocit strachu. Strach následně blokuje správné fungování paměti, v důsledku čehož má oběť s vybavováním incidentu značné potíže. Při vyšetřovacích úkonech (výslech, rekognice, rekonstrukce) pak může oběť působit nejistě, nevěrohodně.¹³⁸

¹³⁴ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 100–101.

¹³⁵ NĚMEC, M., op. cit. sub 97, S. 24.

¹³⁶ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 101.

¹³⁷ ČÍRTKOVÁ, L. Role oběti ve vyšetřování násilných trestných činů. Kriminalistický sborník, 2001, č. 4. S. 38.

¹³⁸ Tamtéž, S. 38.

Druhým z těchto znaků jsou pocity viny. Velice často se lze setkat s domněním, že typickou reakcí oběti na prožitou újmu je chuť pomstít se pachateli. Tento mýtus je ještě vzdálenější obětí fyzického násilí. Tyto oběti totiž touží po zajištění vlastní bezpečí a pochopení smyslu prožité kritické události. Oběť se ve své mysli vrací k incidentu a snaží se jej racionalizovat, pochopit, proč se stal právě jí, aby se takovým příčinným okolnostem mohla v budoucnu vyhnout. Velmi často se oběti v průběhu tohoto procesu sebeobviňují, což jim na jednu stranu může paradoxně velmi pomoci k racionalizaci trestného činu, na stranu druhou to ale značně komplikuje jejich vztah ke kriminalistům.¹³⁹

Zejména v kriminálních případech, ve kterých lze nové informace získat stěží odjinud než od přeživší oběti, je třeba s těmito viktimologickými poznatky pracovat. Při pohledu na tyto dva momenty je zřejmé, že výslech oběti může být velice náročný. Problémy, na něž kriminalisté obvykle mohou narazit při výslechu obětí násilí, lze shrnout do tří bodů.

Prvním bodem je „*spolehlivost líčení kritické události*“¹⁴⁰, jedná se tedy o přesnost očitéch svědectví. Ačkoli chce oběť podat bohaté líčení při výslechu, je na místě otázka, nakolik mohou emoce prožité na místě činu ovlivnit spolehlivost tohoto svědectví, a to zejména co se týče popisu pachatele. Uvádí se, že hlubší vzpomínka je na projevy násilí než na detaily, a že brutalita útoku směřuje pozornost k ohnisku děje. Je-li například viditelná útočnickova zbraň, oběť se soustředí na ni a měla by jí být později schopna věrohodně popsat. Není-li zbraň viditelná, oběť se soustředí na obličej pachatele.

Druhým bodem jsou „*potíže při vybavování kritické události*“¹⁴¹, tedy potíže s paměťovým výkonem. Ačkoli je oběť ochotná spolupracovat s vyslychajícím, nemůže si z různých důvodů vybavit důležité údaje. Má momentálně zablokované mentální funkce, nejčastěji přímo paměť. Na oběť lze psychologicky působit (viz kap. 3.3.3.2 Typické situace výslechu a taktické postupy jejich řešení), v některých případech se u obětí násilí používá kontrolovaný návrat na místo činu, případně postupy podobné rekonstrukci.

Třetím bodem je „*neochota spolupracovat s policií*“¹⁴², jejíž nejčastější příčinou bývá strach z pachatele. Pachatel může mít nad obětí velkou moc plynoucí například z finančních prostředků či vlivných známostí, případně z přístupu k citlivým osobním informacím o oběti.

¹³⁹ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 137, S. 38.

¹⁴⁰ Tamtéž, S. 39.

¹⁴¹ Tamtéž, S. 39.

¹⁴² Tamtéž, S. 39.

Domnívám se, že v takové situaci je velice vhodné vcítit se do myšlení oběti, čemuž mohou pomoci poznatky o specifikách jednotlivých typů deliktů a jejich obětí.

3.3.6 Speciální právní úprava výslechu oběti a zvláště zranitelné oběti

V zákoně o obětech trestných činů je v rámci práva na ochranu před druhotnou újmou v ustanoveních § 18 až § 20 upraveno podání vysvětlení a výslech oběti a zvláště zranitelné oběti. Tato úprava reflektuje úsilí o zohlednění dříve tak upozadovaného zvláštního postavení oběti v trestním řízení.

Předně zákon o obětech trestných činů v § 18 omezuje možnost klást otázky směřující do intimní oblasti při výslechu oběti, pokud to není nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Vzhledem k obecnému pravidlu o předmětu a rozsahu dokazování, podle něž je třeba dokazovat jen okolnosti důležité pro trestní řízení, je účelem této úpravy nejen lepší ochrana oběti, ale i lepší naplňování účelu trestního řízení. Výslech by měl tedy cílit na objasnění konkrétního skutku. Je-li přesto nutné otázky směřující do intimní sféry oběti položit, toto ustanovení apeluje na zvláštní šetrnost a po obsahové stránce vyčerpávající způsob jejich kladení, aby nebylo nutné výslech znovu opakovat. Dále specifikuje, že je třeba otázky pro zachování potřebné ohleduplnosti formulovat s přihlédnutím ke specifikům oběti (k jejímu věku, osobním zkušenostem a momentálnímu psychickému stavu).¹⁴³

V § 19 zákona o obětech trestných činů je upraveno právo oběti být vyslechnuta osobou takového pohlaví, které si zvolí, tedy stejného nebo opačného. Toto ustanovení si klade za cíl nejen ochranu oběti před sekundární viktimizací, ale snaží se i o dosažení co nejobjektivnějšího a nejúplnějšího výslechu. Právo volby je omezeno pouze na přípravné řízení.¹⁴⁴ Autoři se však neshodují, náleží-li toto právo oběti pouze ve vztahu k policejnímu orgánu, nebo i ve vztahu ke státnímu zástupci. Podle Jelínka má toto právo „*oběť pouze ve vztahu k policejnímu orgánu, resp. ve vztahu k osobě, jíž je podáváno vysvětlení*“.¹⁴⁵ Podle Gřivny však pro „*takovou interpretaci není v zákoně žádný podklad, snižuje standard práv oběti a není pro to ani žádný věcný důvod*“.¹⁴⁶

Právní úprava týkající se zvláště zranitelných obětí je ještě přísnější. Vychází ze stejných požadavků, které dále rozvádí. Ve výše zmíněném ustanovení § 19 zákona o obětech trestných

¹⁴³ JELÍNEK, J., op. cit. sub 7, S. 108–110.

¹⁴⁴ Tamtéž, S. 111.

¹⁴⁵ Tamtéž, S. 111.

¹⁴⁶ GŘIVNA, Tomáš. In: GŘIVNA, Tomáš. Oběti trestných činů: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4. S. 120.

činů je uvedeno, že zvlášť zranitelná oběť může navíc i v případech, kdy je třeba její výpověď tlumočit, žádat, aby byl přibrán tlumočnick takového pohlaví, které si zvolí. Žádosti musí orgán činný v trestním řízení vyhovět, ledaže provedení úkonu nelze odložit nebo tlumočnicka zvoleného pohlaví zajistit. V ustanovení § 20 zákona o obětech trestných činů je dále zdůrazněno, že zvlášť zranitelnou oběť je v trestním řízení nutné vyslýchat obzvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které ji činí zvlášť zranitelnou. Dále je upřednostněn výslech takových obětí osobou k tomu vyškolenou v prostorách k tomu upravených či přizpůsobených. Dětem je takový postup zaručen s výjimkou případů, kdy se jedná o úkon neodkladný a vyškolenou osobu nelze zajistit.

Právní úprava dále preferuje, aby byl výslech prováděn tak, aby nemusel být opakován. Je-li přesto třeba jej opakovat před stejným orgánem, zpravidla je vyslýchajícím stejná osoba, nebrání-li tomu důležité důvody, například rodičovská dovolená, vznik pochybností o nepodjatosti, změna zaměstnavatele apod.¹⁴⁷

U zvlášť zranitelných obětí je vyšší pravděpodobnost narušení objektivitu výpovědi. Proto je v tomto ustanovení zakotveno právo oběti, aby, přeje-li si tak, nedošlo při výslechu nebo podání vysvětlení k bezprostřednímu vizuálnímu kontaktu s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede. Za tím účelem lze využít audiovizuálního zařízení, ledaže tomu brání závažné důvody, například nutnost dodržení práva na obhajobu. Cílem této úpravy je tedy jak zabránění sekundární viktimizaci, tak zajištění co nejobjektivnější výpovědi oběti o trestném činu a pachateli.¹⁴⁸

Tato speciální právní úprava je promítnuta i do trestního řádu. Snaží se zamezit vyvolání traumatu oběti, resp. jeho dalšímu prohlubování, které vzniklo primární viktimizací, stejně tak jako o vyvážení postavení obhajoby a oběti.

3.4 Rekognice

„Rekognice je samostatnou metodou kriminalistické praktické činnosti, spočívající v opětovném poznání dříve vnímaného objektu poznávající osobou s cílem ztotožnění objektu.“¹⁴⁹ Těžištěm rekognice je znovupoznávání, tedy psychofyziologické procesy v mozku člověka umožňující *„zapamatování vnímaného, vybavení dříve vnímaného objektu a srovnávání vybavené představy s momentálním vjemem předváděného objektu“*.¹⁵⁰ Tato metoda je realizovatelná, jen

¹⁴⁷ JELÍNEK, J., op. cit. sub 7, S. 114.

¹⁴⁸ Tamtéž, S. 114–115.

¹⁴⁹ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 345.

¹⁵⁰ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 345.

jsou-li zachovány paměťové stopy. Obraz v nich zafixovaný si identifikující osoba v průběhu rekognice vybaví ve formě představy a tu srovná s odrazem předváděného objektu ve svém vědomí.¹⁵¹

Rekognice byla dříve pokládána za zvláštní formu výslechu. Od přijetí novely trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. je však již jako zvláštní forma dokazování upravena v § 104b trestního řádu. Tato změna reflektuje podstatné rozdíly mezi výslechem a rekognicí. V první řadě jejich psychologickou podstatu, a sice že v případě výpovědi se jedná o reprodukci vnímaného, zatímco v případě rekognice se jedná o znovupoznání. Dále je třeba zmínit, že rekognice na rozdíl od výslechu je úkonem neopakovatelným a nelze ji uskutečnit bez nového vnímání objektu.¹⁵²

Subjektem rekognice je osoba znovupoznávající, identifikující, tedy osoba, která identifikovaný objekt bezprostředně vnímala. Nejčastěji se jedná o poškozeného nebo jiného očitého svědka, může jím být ale i podezřelý, respektive obviněný. Subjekty rekognice je tedy možné rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny lze zařadit osoby, které objekt rekognice neznají a znát by neměly, a vnímaly jej pouze v souvislosti s určitou kriminalisticky relevantní událostí. Do této skupiny patří právě poškození a očití svědci. Do druhé skupiny lze zařadit osoby, které objekt rekognice znají a znát by měly. Do této skupiny patří osoby, jimž byl objekt důvěrně znám, nebo podezřelí, respektive obvinění.

Cílem rekognice je identifikace objektu, jenž byl dříve identifikujícím vnímán, případně vyloučení předváděných objektů, které identifikujícím dříve vnímány nebyly. Předváděný objekt je prověřován a může či nemusí být objektem hledaným. Objekt rekognice musí být individuální povahy, může se jednat o znovupoznávanou osobu (živou i mrtvou, případně i jejich části) nebo věc (movitou i nemovitou), případně i zvíře (živé i mrtvé, případně i jeho části a zbytky). Objektem u rekognice živé osoby je nejčastěji podezřelý nebo obviněný, výjimečně poškozený nebo svědek. Může jím být i osoba, jejíž totožnost nelze zjistit vzhledem k některým fyzickým či psychickým vadám. K rekognici mrtvol dochází tehdy, je-li třeba zjistit totožnost zemřelé osoby. Zvláštností této rekognice je, že je realizována bez ohledu na to, jak ke smrti došlo, tedy zda k ní došlo v souvislosti se spáchaným trestným činem, či nikoli. Další zvláštností je, že je ukázán a ztotožňován jen jediný objekt.

Podle stupně původnosti předváděného objektu lze rozlišit rekognici objektů „in natura“ a rekognici objektů podle jejich modelů. Ačkoli k dosažení cíle rekognice je bezesporu nejvhodnější

¹⁵¹ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 150–151.

¹⁵² MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 345.

předvádět objekt in natura, v mnohých případech to není objektivně možné. Objekt rekognice může být poškozen či zničen, může ztratit identifikační znaky, které identifikující subjekt vnímal, nebo nemusí být dosud vypátrán. Provedení rekognice in natura může být z nejrůznějších důvodů neuskutečnitelné, případně nedůvodné. Rekognice se v takových případech provádí podle modelu, například podle fotografií, videozáznamů, záznamů hlasu, řeči, maket apod.¹⁵³

Na základě kritéria identifikačních znaků je rozlišována rekognice podle anatomicko-morfologických (statických) znaků a rekognice podle funkčně dynamických znaků a stereotypů. Do první skupiny patří identifikační znaky živé osoby či mrtvoly, například postava, výška, obličej, nos, vlasy, vousy, tetování apod., dále také identifikační znaky zvířete, například opeření či barva srsti. Do druhé skupiny poté patří takové znaky a stereotypy, jakými jsou například chůze či běh, držení těla, hlas či řeč apod.¹⁵⁴

Rekognici lze v zásadě provádět třemi základními způsoby. Prvním způsobem je rekognice s předvedením ztotožňovaného objektu ve skupině spolu s přivzatými objekty, a sice najednou. Poznávající objekt musí být předváděn ve skupině s alespoň třemi objekty se shodnými nebo alespoň druhově podobnými znaky. Tato rekognice může probíhat v přímém kontaktu s poznávající osobou, nebo v nepřímém kontaktu s poznávající osobou např. za využití jednocestného zrcadla. Nepřímý kontakt je typický pro rekognici svědkem s utajenou totožností, svědkem, jenž ze strachu a obav odmítá přímý kontakt při rekognici a pro rekognici podle hlasu osoby. Druhým způsobem je rekognice s předvedením jen jednoho ztotožňovaného objektu. Tento způsob rekognice je typický pro identifikaci neznámých mrtvol. Třetím způsobem je rekognice s předvedením ztotožňovaného objektu a přivzatých objektů jednotlivě, tedy po sobě, a ten je typický pro rekognici nemovitostí a osob podle funkčních a dynamických znaků, návyků a stereotypů.¹⁵⁵

Před provedením rekognice musí být poznávající osoba vyslechnuta. Cílem výslechu je popis charakteristických znaků objektu, zjištění podmínek, za kterých objekt poznávající osoba vnímala (vzdálenost, osvětlení apod.) a posouzení potenciálních negativních dopadů na poznávající osobu¹⁵⁶, zejména je-li poznávající osobou oběť násilného trestného činu, například

¹⁵³ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 153–155.

¹⁵⁴ Tamtéž, S. 154.

¹⁵⁵ Tamtéž, S. 155.

¹⁵⁶ CHMELÍK, Jan. Rukověť kriminalistiky. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9. S. 138–139.

osoba nezletilá nebo znásilněná žena.¹⁵⁷ Je rovněž třeba posoudit akutálnost hrozícího nebezpečí poznávající osobě a osobám jí blízkým. Dále je nezbytné poznávající osobu na rekognici řádně připravit, stejně tak připravit a poučit případnou poznávanou osobu, připravit podmínky rekognice shodně s těmi, za kterých poznávající osoba objekt vnímala, izolovat poznávající osobu od objektu až do zahájení rekognice a připravit dokumentační prostředky. Následně je vysoce žádoucí rekognici provést tak, aby nemusela být opakována. Ačkoli je kriminalistickou teorií rekognice zásadně opodstatněně považována za neopakovatelný úkon, praxe je stále častěji odlišná a připouští opakování rekognice i v krátkém časovém sledu po sobě. Je ovšem třeba mít napaměti, že je tím výrazně snižována její důkazní hodnota.¹⁵⁸ Po provedení rekognice se poznávající osoba znovu vyslechne ke znakům, podle kterých objekt poznala.

Pro většinu obětí trestných činů je opětovné setkání s pachatelem velmi nepříjemným zážitkem. Rekognice však bývají po obětech jako po klíčových svědčích hojně požadovány. Je-li na základě duševního rozpoložení oběti patrné, že ji může kontakt s pachatelem poškodit, že má strach se s ním znovu setkat a označit ho, zejména je-li identifikující osobou dítě, jež by tím mohlo utrpět psychické trauma, je nejprve třeba opravdu důkladně zvážit nezbytnost úkonu jako takového. V případech, kdy je rekognice přesto nezbytná, je zapotřebí ji připravit velice pečlivě tak, aby trvala co možná nejkratší dobu a nebylo nutné ji opakovat. Je rovněž velice příhodné zvážit provedení skryté rekognice, například přes jednocestné zrcadlo či pomocí videotechniky, jakkoli je tento postup výjimečný.¹⁵⁹

3.5 Konfrontace

*„Konfrontace je kriminalistická metoda, při níž se dvě dříve vyslechnuté osoby, mezi jejichž výpověďmi jsou závažné rozpory, postaví tváří v tvář s cílem vyjasnit tyto rozpory, jež nelze odstranit jinak.“*¹⁶⁰ Je jedním ze zvláštních způsobů dokazování a její právní úpravu obsahuje § 140a trestního řádu. Pomocí konfrontace je možné vyjasnit vzniklé rozpory ve výpovědích osob a rovněž získat nové důkazy.

Konfrontaci lze provést nejen v řízení před soudem, jak zákonodárce předpokládá, ale i v přípravném řízení, přispěje-li to výrazně k objasnění trestní věci a není-li možné stejného cíle dosáhnout jinak. Konfrontace v přípravném řízení je podmíněna předchozím výsledkem

¹⁵⁷ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 347.

¹⁵⁸ CHMELÍK, J., op. cit. sub 156, S. 139.

¹⁵⁹ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 73.

¹⁶⁰ Tamtéž, S. 337.

konfrontovaných osob (ve stejném procesním postavení, v jakém mají být konfrontovány¹⁶¹), existencí rozporů výpovědí v závažných okolnostech (rozpory mezi fakty uváděnými ve výpovědích, na jejichž základě se rozhoduje zejména o tom, zda se skutek stal, zda je trestným činem, zda jej spáchal obviněný atd.¹⁶²), předpokladem výrazného přispění konfrontace k objasnění věci a nemožností vyjasnění existujících rozporů jiným způsobem (jinými metodami kriminalistické činnosti, například prověrkou výpovědi na místě či vyšetřovacím experimentem¹⁶³).

Již z logiky věci, ale i z ustanovení § 104a odst. 5 trestního řádu vyplývá, že konfrontovat nelze svědka, jehož totožnost se utajuje ve smyslu § 55 odst. 2 trestního řádu. Osoby mladší osmnácti let lze postavit tváří v tvář jen výjimečně, je-li to pro objasnění věci nezbytně nutné. Je přitom třeba zabránit narušení jejich mravního a duševního vývoje.¹⁶⁴ Duševní stav je třeba mít na zřeteli i v případě obětí, pro které bývá opakovaný kontakt s pachatelem krajně nepříjemný. Je-li zřejmé, že by provedení konfrontace mohlo oběť vzhledem k jejímu duševnímu rozpoložení poškodit, je chodné k jejímu provedení přistoupit opravdu jen v případě, že není zbytí, přitom maximálně důkladně tento úkon připravit, aby trval co nejkratší dobu a nebylo nutné jej opakovat. Jedním z úkolů přípravy konfrontace je i samotná příprava oběti na setkání tváří v tvář s pachatelem. Pro poškozené mladší osmnácti let platí zákaz konfrontace s obviněným v případě trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

Důkladné analýzy případu a následné přípravy tohoto úkonu je zapotřebí nejen ve vztahu k obětem, ale i z důvodu určitých rizik, které s sebou provedení konfrontace vždy nese. Její podstatou je totiž „*silné, bezprostřední psychologické působení na konfrontované osoby, které vzniká postavením osob tváří v tvář v konfliktní situaci*“.¹⁶⁵ Jedním z těchto rizik může být změna výpovědi osoby dosud vypovídající pravdivě pod tíhou této konfliktní situace na výpověď lživou, dále hrozí, že dvě osoby dosud vypovídající lživě své lživé výpovědi ujednotí. S vědomím nebezpečí vzniku takových situací je žádoucí připravit tento úkon jak po stránce obsahové, tak po stránce organizační skutečně důkladně. Za tím účelem je nutné vymezit cíle konfrontace, vybrat otázky, za jejichž pomoci bude možné vzniklé rozpory vyjasnit, určit konfrontovanou osobu, jíž budou položeny otázky jako první, určit vhodný moment provedení konfrontace, rozmístit osoby

¹⁶¹ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 125.

¹⁶² Tamtéž, S. 125.

¹⁶³ Tamtéž, S. 125.

¹⁶⁴ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 337.

¹⁶⁵ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 125.

tak, aby si konfrontované osoby mohly hledět do očí, a jak již bylo zmíněno výše, připravit na setkání s pachatelem tváří v tvář obět'.¹⁶⁶

Při konfrontaci se doporučuje postupovat následovně. Nejprve je třeba konfrontované osoby poučit podle jejich procesního postavení, následně prověřit, zda se osoby znají, a vyjasnit jejich osobní vztahy. Poté se přistupuje k vyjasňování rozporů výpovědí. Je přitom nutné dbát na oční kontakt konfrontovaných osob. Jakmile jeden z konfrontovaných odpoví na otázku, vyžaduje se vyjádření k této odpovědi od druhého konfrontovaného. Odmítne-li uvedené údaje, je vyšetřovatelem vyzván k uvedení své verze, na kterou reaguje opět první konfrontovaný. Konfrontovaní si mohou zpravidla v závěru konfrontace se souhlasem vyšetřovatele klást otázky a odpovídat na ně. Průběh konfrontace je vhodné protokolovat systematicky, doslovně a v přímé řeči, rovněž se doporučuje zaznamenat i některé nonverbální projevy, případně i pokusy o narušení tohoto úkonu. Dojde-li k takovému narušení některou z konfrontovaných osob, je příhodné úkon ukončit.¹⁶⁷

Vzhledem k náročnosti konfrontace a k rizikům s ní spojeným je vhodné řídit se zásadami zformulovanými na základě zobecněných poznatků kriminalistické praktické činnosti. Těmi jsou v první řadě plánovitost a organizovanost postupu konfrontace, iniciativa konfrontovaných osob, pozorování konfrontovaných osob, rozhodnost a ostražitost a aktivní vedení konfrontace kriminalistou.¹⁶⁸

¹⁶⁶ MUSIL, J., op. cit. sub 5, S. 338.

¹⁶⁷ PORADA, Viktor. Kriminalistika: (úvod, technika, taktika). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-038-3. S. 258.

¹⁶⁸ STRAUS, J., op. cit. sub 102, S. 131–132.

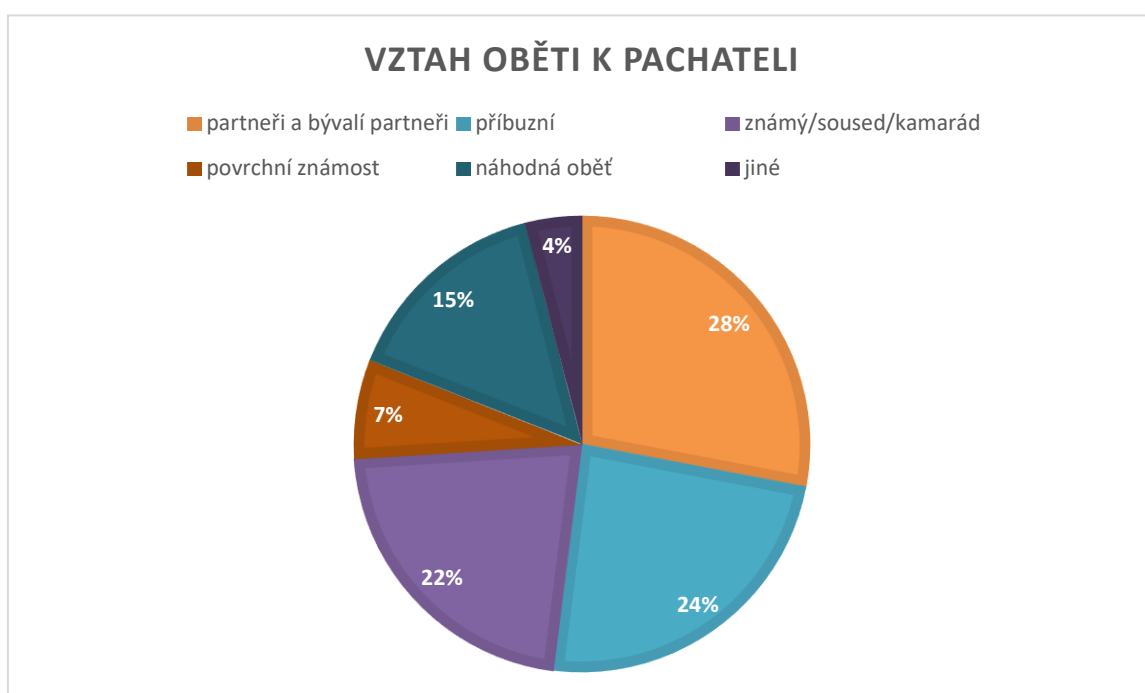
4. Oběť ve světle vyšetřování vybraných násilných trestných činů

4.1 Oběti vražd

Vraždy se dopustí ten, kdo jiného úmyslně usmrtí. V případech náhlých a podezřelých úmrtí se musí vždy vytyčit jako jedna z hypotéz verze, že se jednalo o vraždu, tím spíše jsou-li na mrtvole stopy poranění, přímo na místě nálezu či v jeho okolí krevní stopy nebo jiné nepřírodní okolnosti (například je zde něco, co tu být nemá, nebo naopak chybí něco, co by tu být mělo).¹⁶⁹

4.1.1 Vztah mezi obětí a pachatelem

Z viktimologických výzkumů vyplývá, že v naprosté většině případů mezi pachatelem a obětí vraždy existuje blízký vztah.

Graf 1. Vztah oběti k pachateli. Zdroj: STAŇKOVÁ, Lenka, Filip ŠČERBA a Milan VICHLENDÁ. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7. s. 234

Nejčastěji jsou páčána úmyslná usmrcení mezi intimními partnery (28 %), dále pak mezi rodinnými příslušníky (24 %), další významnou skupinu obětí poté tvoří přátelé, sousedi, známí (22 %). Jen ve čtvrtině případů měl pachatel s obětí jiný vztah (4 %, například obchodní partneři),

¹⁶⁹ HLAVÁČEK, Jan a PROTIVINSKÝ, Miroslav. *Praktická kriminalistika*. Praha: Kriminalistický ústav Praha Policie České republiky, 2007. S. 43.

velice povrchní vztah (7 %, pachatel se s obětí téměř neznal) nebo se neznali vůbec (15 %).¹⁷⁰ Tyto výsledky potvrzují i studie v USA.¹⁷¹ To znamená, že v majoritě případů jsou pachatel a oběť spojeni úzkými, déletrvajícými vztahy, a spojují je anebo také rozdělují konkrétní zájmy. Při jejich interakcích vznikají různé emoce jako respekt či despekt, obdiv či nenávisť, které mohou posloužit při poodhalování motivu trestného činu.¹⁷² Příkladem může být vražda spáchaná v únoru roku 2021 v olomoucké místní části Lošov, ke které došlo ve večerních hodinách. Pachatel byl opilý, obětí se stal syn jeho přítelkyně, se kterým se přeli. Tento spor přerostl ve fyzickou potyčku, kterou pachatel ukončil střelbou. Motivem této vraždy byl patrně právě osobní spor mezi oběma muži.¹⁷³ Tento případ lze zařadit mezi vztahové delikty motivované afektivně.

Druhou skupinu představují vztahové delikty motivované instrumentálně. V takových případech motivací k odstranění blízké osoby nejsou konfliktní vztahy, ale osoby jsou odstraněny za nějakým účelem, nejčastěji ve snaze získat majetek nebo v úmyslu odstranit nepohodlnou osobu bránící pachateli v jeho domnělé cestě za „štěstím“.¹⁷⁴ Příkladem takové účelové vraždy může být případ, k němuž došlo v roce 2009 v Přerově. P. Nárožný zavraždil svého otce a jeho manželku. Před odsouzením za tuto vraždu byl již odsouzen za přípravu vraždy své tety, která spravovala majetek po jeho zemřelém otci, a již se chtěl zbavit v roce 2015. Motivem k těmto činům byly spory o majetek.¹⁷⁵

Zatímco účelově motivované skutky patří do kategorie plánovaných vražd, afektivní činy jsou reaktivní povahy. Motiv činu každopádně v případě vztahových deliktů vychází z osobního vztahu, jeho okolností a charakteristik. Ty lze většinou i po spáchání činu zjistit a doložit, a proto je poznání kontaktů oběti, jejího životního stylu a majetkových poměrů pro vyšetřování naprosto

¹⁷⁰ STAŇKOVÁ, L., op. cit. sub 8, S. 234.

¹⁷¹ SCHWARZ, Jennifer. Murder in a Comparative Context. In: FERGUSON, Christopher. J. (ed.) *Violent crime*. London: Sage Publication, 2010, S. 285.

¹⁷² ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 137, S. 35.

¹⁷³ *Opilý muž zastřelil na ulici syna své přítelkyně, měli spolu spory* [online]. [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/vrazda-strelba-losov-alkohol-hadka-olomouc.A210215_113545_olomouc-zpravy_dik

¹⁷⁴ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 137, S. 35.

¹⁷⁵ *Za vraždu otce a jeho manželky dostal muž 25 let vězení, těla se nenašla* [online]. [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/soud-vrazda-narozny-olomouc-prerov-ostrava.A210205_091413_olomouc-zpravy_pp

klíčové.¹⁷⁶ Zvláštní význam pak mají informace o osobě oběti při vyšetřování případů nezvěstných osob, kdy jiné údaje zpravidla chybí.¹⁷⁷

Naproti tomu nevztahové delikty se odehrávají mezi pachatelem a obětí, které žádný osobní (intimní, partnerský, pracovní) vztah nespojuje. Pachatel a oběť se mohou znát od vidění, mohou o sobě vědět z doslechu, anebo se mohou potkat zcela náhodně prvně v životě. Pojmu nevztahových deliktů se začalo hojně používat v USA v sedmdesátých letech, když objasněnost vražd klesla z 90 % na 70 %. Tento fenomén byl vysvětlen statistickým nárůstem vražd, při kterých pachatel pro své deviantní založení útočí na neznámou oběť. Ještě větší pozornosti se těšily nevztahové delikty v osmdesátých a devadesátých letech, kdy se stalo hitem studium tzv. sériových pachatelů, jejichž dopadení coby pachatelů, kteří napadají neznámé oběti, vyžadovalo zcela jiný styl vyšetřování. Zejména pro případy sexuálních a sadistických vražd vstoupila do praxe procedura zvaná „psychologické profilování neznámého pachatele“. Dnes se již mezi nevztahové delikty neřadí jen psychologicky nápadné případy sériových pachatelů, ale obecně všechny případy, kdy jsou si pachatel a oběť vzájemně cizí. Oběť nabývá, a to je podstatné, u nevztahových deliktů zcela jiný kriminalistický význam. Nelze na ni hledět bezvýhradně jako na klíč k motivu vraždy. Na rozdíl od vztahových deliktů zde detailní poznání oběti coby konkrétní lidské bytosti nemusí být pro objasnění případu vůbec relevantní. Velice relevantní mohou být ty informace o oběti, které lze rekonstruovat z ohledání a analýzy místa činu, nikoli z jejího soukromí.¹⁷⁸ Přesto zejména u sériových zločinů může specifický fyzický vzhled či profesní zaměření umožnit predikci orientace pachatele na určitý typ.¹⁷⁹

4.1.2 Role oběti při psychologickém profilování

Čírtková¹⁸⁰ představuje některé úvahy vyplývající z psychologického profilování spojené s obětí, které lze využít při vyšetřování trestného činu. Jako první uvádí faktor, na který se lze při obtížných případech soustředit, a sice rizikovost oběti, tedy její faktickou zranitelnost. U pachatelů nevztahových deliktů platí předpoklad, že si vybírá oběť, o které ví nebo alespoň předpokládá, že ji bude schopen přemoci. Z tohoto hlediska pak lze vytvářet jisté verze ohledně pachatelova věku,

¹⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 137, S. 35.

¹⁷⁷ MUSIL, Jan. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-602-1. S. 31.

¹⁷⁸ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 137, S. 36.

¹⁷⁹ GILLERNOVÁ, I., op. cit. sub 4, S. 110.

¹⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 137, S. 37.

schopností či kriminálních zkušeností. Současně je nutné se zaměřit i na charakter místa činu. Pachatelé si obvykle vybírají místa, která umožňují snadné napadení obětí, případně místa, kde se cítí dobře a bezpečně, nebo k nim mají určité emocionální pouto. Pokud pachatel podstoupil značné riziko při výběru místa činu, uplatňují se následující psychologické konstrukce:

1. Pachatel si je jist, že vzhledem ke své pověsti či své vážené profesi nebude podezírán.
2. Pachatel je sériovým vrahem, který už své konání započal, a nyní hledá větší vzrušení v provokaci policie i veřejnosti.
3. Pachatel je impulzivní a asociální, nekontroluje se, je pod vnitřním tlakem svých fantazií a náhodně spatří dostupnou oběť svých snů.

Dalším důležitým ukazatelem může být způsob naložení s tělem oběti, přičemž existují tři hlavní varianty: pohození, ukrytí a vystavení. Pohození indikuje lhostejnost pachatele k oběti a absenci pocitů viny, pachatel bude pravděpodobně necitlivá a morálně zanedbaná osobnost. Je ovšem třeba ověřit, bylo-li skutečně takové jednání řízeno pachatelovou myslí, či bylo-li jen následkem vzniklé situace (mohl jej například vyrušit náhodný kolemjdoucí). Ukryl-li pachatel tělo oběti, bude se pravděpodobně jednat o osobu kontrolující se, bez sklonů k panikaření, myslící racionálně i po činu. Ukrytí může být motivováno snahou o oddálení nálezu těla, ale Čírtková upozorňuje, že „*ve hře mohou být také emoce jakési zvrácené úcty k mrtvé oběti*“.¹⁸¹ Pokusí-li se pachatel oběť zahrabat, je možné, že se snaží odčinit svou vinu rituálem podobným pohřbívání. Z vystavení těla na nějakém snadno viditelném či nápadném místě lze usuzovat na psychicky nápadného pachatele, který dychtí po pozornosti, a zpravidla se nebude vyhýbat kontaktu s policií (může jí poskytovat zavádějící informace a odklánět tak vyšetřování špatným směrem). Mělo by se pravděpodobně jednat o kontrolujícího se a kriminálně vyspělého pachatele, který může být ve svém okolí znám jako milý a slušný člověk, a přitom má druhou sadistickou stránku, kterou ale obratně skrývá.

Pokud z místa činu zmizí nějaké fetiše (maličkosti, které patřily oběti, nebo části jejího těla), lze předpokládat, že půjde o pachatele s rozvinutými sadistickými fantaziemi.¹⁸² Tak tomu bylo například v případě vražd taxikářů v roce 2014 páchaných D. Virgulákem. Pachatel nastoupil do taxíku v centru Prahy a nechal se vždy odvézt na její okraj, kde na odlehlém místě řidiče zastřelil zezadu do hlavy, poté ho okradl. V prvním případě nechal tělo v autě, které odvezl zpět do Prahy, v dalších dvou případech těla obětí pohodil v příkopu u Uhříněvsi. Ve všech třech

¹⁸¹ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 137, S. 37.

¹⁸² Tamtéž, S. 37.

případech si pachatel ponechal jako upomínku klíče od auta.¹⁸³ U těchto pachatelů je pravděpodobné, že budou mít nějaké místo, kde takové relikvie budou shromažďovat a své fantazie tak vybuzovat. Je proto třeba důsledně prohlédnout místa, kde pachatelé pobývají.¹⁸⁴

4.2 Oběti sexuálních trestných činů

Sexuálními trestnými činy je nazývána skupina trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Do skupiny těchto deliktů patří „*všechny sexuální trestné činy, jimiž společnost i s důrazem na zajištění práv a svobod zejména žen a dětí především v oblasti pohlavního života poskytuje zvýšenou ochranu lidské důstojnosti v oblasti sexuálních vztahů*“.¹⁸⁵ Jsou jimi tedy znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, soulož mezi příbuznými, kuplířství, prostituce ohrožující mravní vývoj dětí, šíření pornografie, výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií a zneužití dítěte k výrobě pornografie. Nejčastěji dochází k trestným činům znásilnění a pohlavního zneužívání, proto se v této kapitole zaměřím především na ně.

4.2.1 Typické kriminální situace

Charakter trestného činu, způsob jeho spáchání a utajování je definován především předmětem útoku, tedy obětí, přičemž zde považuji za vhodné připomenout, že jím může být osoba jak ženského, tak mužského pohlaví, dále charakterem vzájemných vztahů pachatele a oběti, místem činu, dobou činu, přípravou činu a způsobem napadení a obrany. Kombinací těchto faktorů poté vznikají typické kriminální situace.¹⁸⁶

Co se týče trestných činů páchaných převážně na dospělém předmětu útoku, typicky znásilnění, lze v zásadě rozlišovat čtyři kriminální situace. V první situaci pachatel oběť zná, což může v mnohém vyšetřování usnadnit (pachatel je znám), ale i zkomplikovat (například ovlivňováním svědků). V druhé situaci se pachatel s obětí povrchně seznámí při nějaké společenské příležitosti a následně pojme úmysl uskutečnit pohlavní styk. Typickým příkladem může být následující sled událostí: pachatel pozná oběť na diskotéce, dojde mezi nimi k intimnostem, pachatel navrhne pokračování v zábavě, oběť jej odmítne a pachatel proti ní užije

¹⁸³ *Pražský vrah taxikářů: David Virgulák si oběti podivně zaznamenával do deníku* [online]. [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: <https://zoommagazin.iprima.cz/zajimavosti/cesky-seriovy-vrah-taxikaru>

¹⁸⁴ ČÍRTKOVÁ, L., op. cit. sub 137, S. 37.

¹⁸⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. S. 1832.

¹⁸⁶ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 36.

násilí. Tato situace může vést k tomu, že oběť (vědoma si svého přičinění na vzniklé situaci) bude chtít tento čin zlehčovat či zapírat. Třetí situace počítá s tím, že pachatel potká náhodně osamělou osobu a naskytne-li se příležitost, znásilní ji. Ve čtvrté situaci se vyskytuje pachatel, který úmyslně vyhledává místa, kde procházejí osamělé osoby, a poté na ně ze zálohy zaútočí, čímž využije okamžiku překvapení a oběť nestačí klást odpor.¹⁸⁷ Za zajímavé považuji závěry plynoucí z výzkumu uskutečněného pro Amnesty International ČR v roce 2015, podle něhož má většina obyvatel České republiky o znásilnění zcela zkreslené představy. Jak se ukázalo, 55 % respondentů se domnívá, že znásilnění bývá nejčastěji páčáno pachatelem, kterého oběť nezná, přitom tomu tak bývá jen přibližně ve 30 % případů a v naprosté většině případů oběť pachatele zná (bývá jím partner, bývalý partner, kolega, kamarád).¹⁸⁸

Co se týče trestných činů páchaných na dětech, tedy typicky pohlavního zneužívání, nabízí se tři kriminální situace. V první situaci pachatel vyláká neznámou dětskou oběť na vhodné místo pod falešnou záminkou (prostřednictvím dárků, peněz, žádostí o pomoc či informaci). V druhé situaci je dítě pachateli důvěrně známé, a ten využije svého autoritativního postavení k získání jeho povolnosti. Tato situace se často odehrává v rámci vztahů rodinných či příbuzenských, školních, respektive vychovatelských, a sice opakovaně a na více objektech, jejichž mlčenlivost si pachatel zajišťuje dárky, ale i výhrůzkami. Ve třetí situaci se vyskytují pachatel a oběť, kteří se oba blíží věkové hranici 15 let, jejich vztahy vyvěrají z předčasného pohlavního života a jsou vzájemné.¹⁸⁹

4.2.2 Užití návykové látky jako kriminogenní faktor

Není žádným překvapením, že užití návykových látek, zejména alkoholu a stimulantů, patří u násilné sexuální kriminality k významným kriminogenním faktorům.¹⁹⁰ U pachatele intoxikace zvyšuje jednak agresivitu, jednak odvalu čin spáchat, u oběti pak intoxikace může vést ke ztrátě opatrnosti a ke značnému snížení obranyschopnosti.¹⁹¹ Podle výsledků studie Institutu pro

¹⁸⁷ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 36.

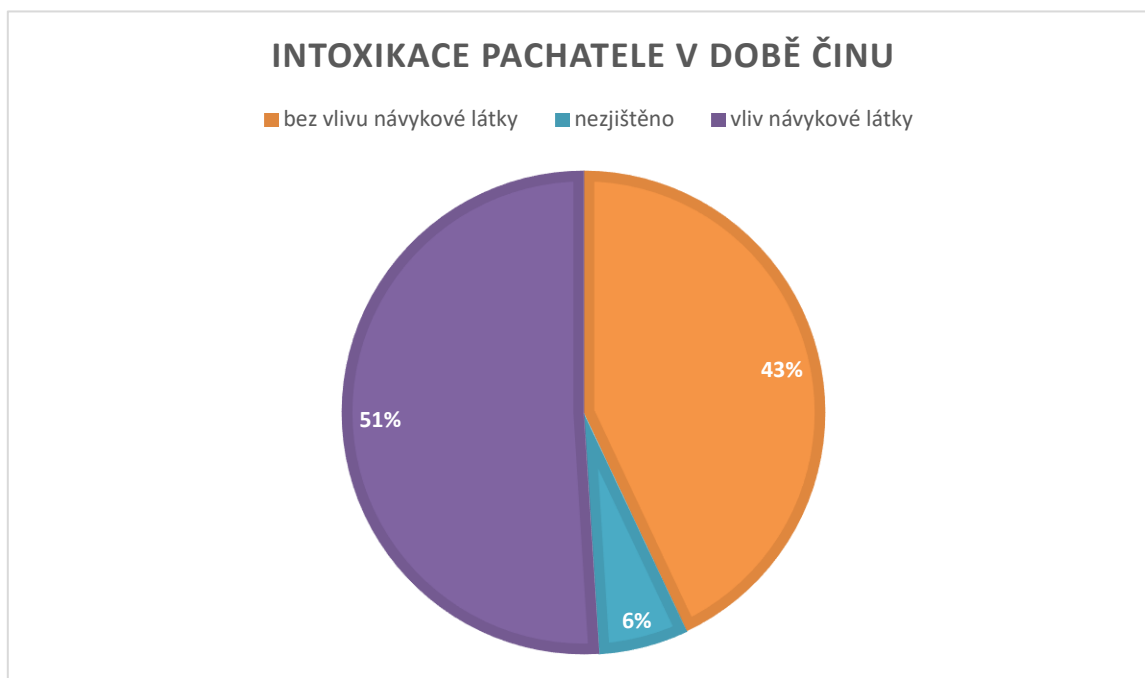
¹⁸⁸ Nosí minisukně? O znásilnění si koledovala, myslí si třetina Čechů [online]. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/1418/nosi-minisukne-o-znasilneni-si-koledovala-mysli-si-tretina-cechu>

¹⁸⁹ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 37.

¹⁹⁰ Např. Břichcín & Spilková, 2002; Blatníková, Faridová, & Zeman, 2014.

¹⁹¹ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 37.

kriminologii a sociální prevenci z roku 2015 byla polovina všech případů (403 případů ze zkoumaného souboru) spáchána pachatelem pod vlivem návykové látky, nejčastěji alkoholu.¹⁹²

Graf 2. Intoxikace pachatele v době činu. Zdroj: BLATNÍKOVÁ, Šárka, Petra FARIDOVÁ a Petr ZEMAN. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie. ISBN 978-80-7338-153-0. S. 62.

U obětí výsledky ukazují, že polovina z nich v momentě, kdy proti nim byl útok veden, pod vlivem návykové látky nebyla, čtvrtina intoxikována byla, u další čtvrtiny to nebylo možné z dostupných materiálů jednoznačně určit. Zajímavé je, že oběti se v majoritě případů (79 %) uvedly do stavu intoxikace samy, jen v pětině případů intoxikoval oběť pachatel (21 %).

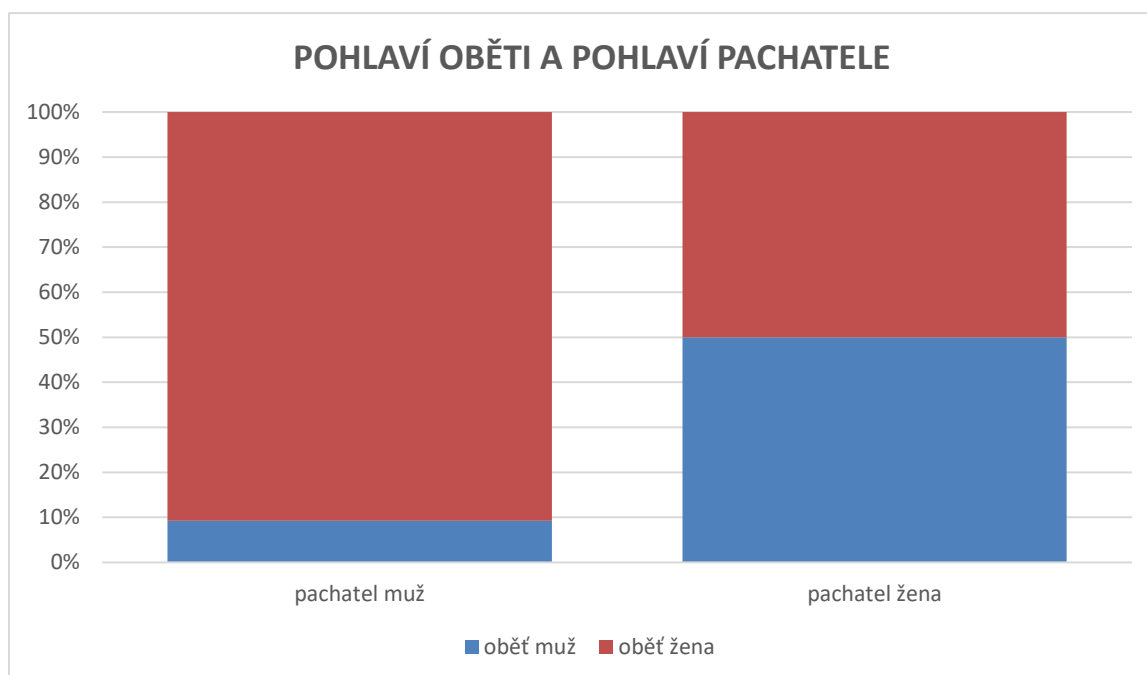
¹⁹² BLATNÍKOVÁ, Šárka, Petra FARIDOVÁ a Petr ZEMAN. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie. ISBN 978-80-7338-153-0. S. 62.

	Delikty	Delikty (%)
Ano	191	23,99
Ne	378	47,49
Nezjištěno	227	28,52
Celkem	796	100,00

Tabulka 1. Intoxikace oběti v době činu. Zdroj: BLATNÍKOVÁ, Šárka, Petra FARIDOVÁ a Petr ZEMAN. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie. ISBN 978-80-7338-153-0. S. 144.*

4.2.3 Pohlaví a věk obětí sexuálních trestných činů

Z hlediska pohlaví obětí ve vybraném souboru jednoznačně převažovaly ženy (90,3 %), což vzhledem k empirickým datům českých i zahraničních studií není nijak překvapivé. Následující graf znázorňuje pohlaví oběti ve vztahu k pohlaví pachatele.

Graf 3. Pohlaví oběti a pohlaví pachatele. Zdroj: BLATNÍKOVÁ, Šárka, Petra FARIDOVÁ a Petr ZEMAN. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie. ISBN 978-80-7338-153-0. S. 132.*

V případech, kdy byla pachatelem žena, byli oběťmi čtyři ženy a čtyři muži. V případech, kdy byl pachatelem muž, bylo ženských obětí 715 a mužských 73. K tomu je třeba dodat, že významným faktorem odlišující delikty s mužskými oběťmi od ženských je jejich věk. Mezi mužské oběti deliktů se řadí osoby mladší 15 let výrazně častěji než v rámci celého zkoumaného souboru, a to dokonce z 50,7 % oproti celkovým 19,6 %. Deliktů s oběťmi mužských nedospělců do 18 let pak v souboru bylo 73,7 % oproti 40 % z celého souboru. Naopak u deliktů s ženskými oběťmi převažovaly ty, jejichž oběť byla dospělá, a to z 63,6 %. Z této studie rovněž vyplývá, že pachatel byl v 74 % starší než jeho oběť, v jedné pětině případů mladší, a v 7 % případů stejně starý jako oběť.¹⁹³

4.2.4 Stopy vznikající při sexuálních trestných činech

Vzhledem k různým způsobům páchaní sexuálních deliktů vznikají různé stopy na těle oběti a pachatele, na místě činu i na místě nálezu oběti. Typicky vznikají zejména biologické stopy, které mohou pocházet jak z těla oběti, tak z těla pachatele, a díky nimž lze nejen objasnit mechanismus činu, ale i identifikovat pachatele. Biologickými stopami jsou například krevní stopy, vlasy a chlupy, ejakulát, sliny atd.¹⁹⁴ Prohlídku oběti za účelem zajištění těchto stop a jiných poranění na jejím těle provádí lékař v nemocnici.¹⁹⁵ Dále často vznikají stopy násilí na těle oběti, jakými jsou například škrábance a modřiny, různé rány (např. sečné či bodné), stopy škrcení apod. Tyto stopy informují rovněž o mechanismu jednání a o druhu a míře agrese.

4.2.5 Oznamování sexuálních trestných činů

Často se lze bohužel zejména u méně závažných sexuálních deliktů setkat s nedostatkem materiální stop a hlavní roli pro objasnění trestného činu hrají paměťové stopy ve vědomí oběti, svědků a pachatele, které lze získat pomocí výslechu a rekognice. V tomto ohledu hraje důležitou roli včasnost oznámení trestného činu. Přestože je většina oznámení učiněna téměř bezprostředně po činu či stejný den, opožděná oznámení nejsou vůbec výjimečná. Oběti jsou po činu otřeseny, často se obávají interakce s policií a vyšetřování činu obecně a potýkají se se studem či se strachem ze msty pachatele. Navíc jim intuice navzdory tomu, co by bylo výhodnější pro vyšetřování, velí se co nejdříve umýt a převléct do čistých šatů.

¹⁹³ BLATNÍKOVÁ, Š., op. cit. sub 192, S. 137–139.

¹⁹⁴ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 39.

¹⁹⁵ HLAVÁČEK, J., op. cit. sub 169, S. 50.

Dětské oběti často samy nerozpoznají trestnost činu, anebo o něm ze studu a strachu doma nemluví. Svěří-li se nakonec rodičům, může se stát, že ani oni nebudou chtít podat oznámení policii, protože pachatelem může být některý rodinný příslušník či mají zkrátka pocit, že útok nebyl natolik závažný, aby své dítě zatěžovali procesem vyšetřování. Ze všech výše uvedených důvodů a mnohých dalších se stává, že čin není vůbec oznámen.¹⁹⁶

U sexuálních deliktů je latence podle dostupných statistik enormní, často se uvádí, že v případě znásilnění je oznámeno jen asi 3–8 % skutků.¹⁹⁷ U pohlavního zneužívání a incestu bude pravděpodobně míra latence ještě vyšší. S ohledem na výše uvedené se domnívám, že vzhledem k tomu, kolik sil a odvahy v sobě musí oběti nalézt a následně vynaložit, když čin oznamují vědomy si toho, že oznámením samotným jejich úloha nekončí, je naprosto nehorázné, zpochybňuje-li kdokoli, tím spíš policista, že se čin stal, a snaží-li se oběti od učinění oznámení odradit. Tento přístup bohužel stále ještě není nijak neobvyklý.

4.2.6 Účast obětí sexuálních trestných činů na vyšetřovacích úkonech

Je-li oznámení učiněno bezprostředně po činu a pachatel činu je neznámý, stěžejním bodem vyšetřování se stává důkladné ohledání místa činu a výslech oznamovatele k podstatným okolnostem činu, například k popisu pachatele. Je-li pachatel známý, nabývá mimořádného významu detailní výslech oznamovatele. Význam ohledání místa činu se přirozeně zmenšuje s přibývajícím dobou od spáchání činu. Vzhledem k tomu, že oběť bývá nezdědkou jediným svědkem události, je její výslech jedním z nejdůležitějších důkazů, přičemž se jedná o úkon velice náročný, a to po kriminalistické i psychologické stránce. Přestože by oběť mnohem raději na událost zapomněla, musí o ní v průběhu trestního řízení vyprávět, možná i několikrát. Důraz by proto měl být kladen zejména na navázání psychologického kontaktu a vysvětlení oběti, proč vyslyšající konkrétní otázky klade (viz kapitola 3.3.6 Speciální právní úprava výslechu oběti a zvláště zranitelné oběti). Při výslechu se zjišťuje¹⁹⁸ „zejména:

- *kdy přesně došlo k trestnému činu, u pozdních oznámení důvody, které k tomu vedly,*
- *kde došlo k činu, jak a proč přišla poškozená a pachatel na místo činu a kam z místa činu odešli,*

¹⁹⁶ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 40.

¹⁹⁷ Nosí minisukně? O znásilnění si koledovala, myslí si třetina Čechů [online]. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/1418/nosi-minisukne-o-znasilneni-si-koledovala-mysli-si-tretina-cechu>

¹⁹⁸ Následující otázky jsou formulovány tak, že oběti je žena a pachatelem muž, čímž pochopitelně nechci vyjádřit, že je to jediná možná situace. V rámci zachování přímé citace ale nemohu otázky reformulovat.

- *kdo je pachatelem činu, jaké jsou vztahy poškozené a pachatele,*
- *u neznámého pachatele podrobný popis,*
- *způsob jednání pachatele před trestným činem, v jeho průběhu a po něm, zejména druh a intenzita použitého násilí, zda došlo k souloži a ejakulaci, zda a kdy měla poškozená před činem pohlavní styk,*
- *způsob jednání poškozené, zda a jak se bránila, případné zranění a stopy, které mohla způsobit pachateli,*
- *škody a zranění, které při činu utrpěla, zda byla prohlédnuta lékařem,*
- *jaké důkazy o činu může nabídnout (věci nalezené či ztracené na místě činu, oblečení, které měla v době činu na sobě, výpovědi svědků, atd.)“.¹⁹⁹*

Jedná-li se o výslech nezletilého poškozeného, je navíc třeba zjišťovat jeho věk a mohl-li o něm pachatel vědět, jakým způsobem pachatel navázal kontakt s poškozeným a nabídl-li pachatel poškozenému nějakou odměnu či výhodu.²⁰⁰ V případech, kdy je poškozeným nezletilec, bývají často oznamovatelem činu rodiče. Ti o nezletilém mohou poskytnout důležité údaje, je však třeba mít na paměti jejich emocionální zainteresovanost na věci a s ohledem na ni jejich výpovědi hodnotit. Od rodičů je třeba zjistit zejména, jak se o činu dozvěděli, respektive z čeho usuzují, že byl spáchán, co oběť sama přesně řekla a jaké má oběť osobní vlastnosti, zájmy, intelekt, jak dalece je poučena o otázkách v sexuální oblasti a zda má sklony ke lhaní.

S ohledem na mimořádnou psychickou zátěž, kterou pro oběť představuje jakékoli další setkání s pachatelem, by se mělo při vyšetřování sexuálních trestných činů přistupovat k úkonům konfrontace a rekognice jen zcela výjimečně, není-li možné rozpory ve výpovědích obviněného a poškozeného odstranit jinak, zejména je-li poškozeným dítě či mladistvý (a v takovém případě je možné a rovněž vhodné využít rekognice skryté či spontánní), nehledě na to, že existují mnohá rizika s konfrontací spojená, zejména že pravdivě vypovídající oběť tváří v tvář pachateli svou výpověď odvolá (ze strachu či z lítosti).²⁰¹

4.3 Oběti loupeží

Loupeže se dopustí ten, kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci. Jedná se o delikt velmi závažný, a to nejen z hlediska škody způsobené poškozenému, ale i z hlediska společenských důsledků. Metodiku vyšetřování loupeže

¹⁹⁹ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 41.

²⁰⁰ Tamtéž, S. 41.

²⁰¹ Tamtéž, S. 45.

lze v závislosti na způsobu jejího provedení kombinovat s metodikou vyšetřování jiných druhů trestných činů, zejména krádeží a vražd.

4.3.1 Způsoby páchání loupeže

Způsoby páchání loupeže jsou velmi rozmanité, je však možné je typizovat podle několika hledisek. Prvním významným hlediskem je druh agrese, a sice užití násilí nebo pohružky bezprostředního násilí. V závislosti na druhu agrese vznikají odlišné stopy. V případě užití fyzického násilí bude zpravidla k dispozici mnoho materiálních stop na těle oběti, případně na jiných objektech, zatímco v případě užití pohružky bezprostředním násilím budou většinou důkazní možnosti omezeny na výpovědi.

Na základě způsobu napadení oběti lze rozlišovat napadení ze zálohy (pachatel je až do poslední chvíle skrytý, k oběti se připlíží zezadu, prudkým fyzickým násilím ji ochromí a vezme jí věci) a frontální napadení. Napadení oběti ze zálohy je velice nebezpečné. Útok je často veden tvrdým předmětem na hlavu oběti, což jí může přivodit bezbrannost a bezvědomí, a nezřídka může vyústit v těžkou újmu na zdraví či smrt. Frontální napadení může mít mnoho podob. Jednou z nich je například tzv. zastoupení cesty, tedy situace, kdy pachatel nebo skupina pachatelů zastoupí cestu procházející oběti a následně jí buď vyhrožují, rovnou ji napadají nebo se k ní přiblíží pod smyšlenou záminkou a zmocňují se jejích věcí. Další variantou je loupež po předchozím dobrovolném kontaktu s pachatelem. Oběť se před loupeží dobrovolně zdržuje ve společnosti pachatele, který na ni poté loupežně zaútočí. Pachatel se často dostane k oběti do obydlí pod falešnou záminkou, nebo, a to je podstatně méně častá varianta, naláká oběť do svého obydlí, a tam ji přepadne. Tyto loupeže bývají často spojené s požitím alkoholu, který otupuje oběti její ostražitost a obranyschopnost.²⁰²

4.3.2 Stopy vznikající při loupežích

Při loupeži mohou vzniknout stopy ve fázi přípravy trestného činu, při jeho provedení i po jeho spáchání. Mohou vzniknout v okolí místa činu, na zbraních, na vozidle.²⁰³ Co se týče oběti, lze nalézt stopy především na jejím těle. Jak je uvedeno výše, více stop vzniká v situacích, kdy pachatel užije reálného fyzického násilí. Jedná se pak o nejrůznější zranění (rány způsobené zbraněmi sečnými, bodnými, řeznými), škrábance, pohmoždění, oděrky, zlomeniny atd. Ačkoli

²⁰² MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 68–69.

²⁰³ HLAVÁČEK, J., op. cit. sub 169, S. 46.

většina zranění bývá povrchových, oběť může utrpět i zranění vnitřní, která na první pohled nelze pozorovat. Proto je třeba oběť vždy podrobit důkladné lékařské prohlídce.²⁰⁴ Bránila-li se oběť a pachatele se podařilo včas dopadnout, je možné rovněž na jeho těle nalézt obdobné stopy. Na oběti i pachateli lze nalézt stopy zápasu, mívají poškozený nebo umazaný oděv, dále lze na těle a oděvu nalézt stopy střelby a stopy zubů oběti.²⁰⁵

U poškozeného, pachatele a očitých svědků vznikají paměťové stopy. Vzhledem k neobvyklosti takové události, jakou je loupež, bývá vjem z ní zpravidla velmi živý, což je dobrým předpokladem pro vytvoření kvalitních stop ve vědomí a jejich zapamatování. Přesto existují negativní faktory, jež kvalitu tohoto vjemu snižují, a to zejména: „*nepříznivé vnější podmínky vnímání (tma), krátká doba vnímání při rychle probíhajících událostech, strach o vlastní bezpečnost, který může přerůst v afekt, tělesné a psychické utrpení poškozeného, otřes mozku, vedoucí někdy ke ztrátě vědomí a paměti (amnézie), podnapilost v době činu*“.²⁰⁶ U obětí navíc velmi zhoršuje podmínky pro jejich vnímání neočekávané přepadení ze zálohy. Nejčastěji jsou ve vědomí obsaženy informace o „*tělesných znacích a oděvu pachatele, o znacích řeči pachatele a o průběhu události*“.²⁰⁷

4.3.3 Oznamování loupeží

Loupeže bývají zpravidla oznamovány krátce po činu, opožděná oznámení jsou spíše výjimečná a lze se s nimi setkat především u obětí, které byly v době činu opilé, nebo u obětí, které se obávaly, že je vyšetřování může nějak ohrozit a až po čase změnily názor. Rychlá oznámení vytvářejí samozřejmě dobrý předpoklad pro příznivou počáteční vyšetřovací situaci, opožděná naopak pro nepříznivou, jelikož s časem se ztrácejí netrvanlivé důkazy a je zpochybňována věrohodnost oznamovatele. Přesto co se týče věrohodnosti podávaných oznámení, u loupeží je zřídkakdy důvod k pochybnostem o jejich spáchání. Většinou není nutné oznámení rozsáhle prověřovat a je možné krátce po jeho přijetí zahájit trestní stíhání. Vzácná lživá oznámení bývají motivována zejména snahou o zakrytí ztráty peněz nebo zpronevěry, oznamovatel své tvrzení většinou dokládá uměle vytvořenými stopami (roztržený oděv, škrábance).

²⁰⁴ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 72.

²⁰⁵ HLAVÁČEK, J., op. cit. sub 169, S. 48.

²⁰⁶ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 73.

²⁰⁷ Tamtéž, S. 73.

Poškozené osoby loupeže nezřídka neoznamují, například byla-li jim odcizena věc, kterou samy získaly trestnou činností. Loupeže pak zůstávají buď latentní, nebo jsou později zjištěny v rámci vyšetřování jiných trestných činů, případně operativně pátracími prostředky.²⁰⁸

4.3.4 Účast obětí loupeže na vyšetřovacích úkonech

Výslech poškozeného je naprosto zásadním zdrojem informací o spáchané loupeži, je proto třeba mu věnovat maximální pozornost. Je ovšem vhodné zvláště v některých případech přihlédnout k okolnostem případu a zvolit zvláštní taktiku výslechu, protože poškozený mohl prožít těžký psychický otřes nebo utrpět poranění, a jeho výpověď tak může být zkreslená. Při výslechu se zjišťuje „zejména:

- *proč a za jakých okolností byl poškozený na místě činu,*
- *jaké předměty měl poškozený při sobě, popis a množství těchto předmětů, zejména jejich specifické znaky,*
- *kdo věděl o tom, co měl poškozený při sobě a že bude v určitou dobu na určitém místě,*
- *doba spáchání loupeže,*
- *odkud a jak se na místě činu objevil pachatel,*
- *popis pachatele,*
- *způsob spáchání, zejména obsah výhrůzek a druh použitého násilí, použití zbraně, dopravní prostředky,*
- *slovní doprovod činu, přesný obsah rozhovoru pachatele s poškozeným, ev. se spolupachateli, zda se spolupachatelé oslovovali jménem,*
- *chování poškozeného během činu, jeho obrana, volání o pomoc, zda v obraně mohl způsobit pachateli zranění, poškodit oděv apod.,*
- *zda někdo byl nebo mohl být svědkem loupeže,*
- *jak se pachatel vzdálil z místa činu, jak se poškozený vzdálil z místa činu, co dělal poté, komu prvněmu řekl o loupeži,*
- *zda poškozený má na někoho podezření.*²⁰⁹

Tímto šetřením se lze dobrat všech okolností, které v pachateli mohly probudit pohnutky trestný čin loupeže spáchat. Zároveň tak lze zjistit okruh osob, se kterými poškozený udržoval kontakty a styky. Tyto osoby mohou přicházet v úvahu jako pachatelé.²¹⁰

²⁰⁸ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 74–76.

²⁰⁹ Tamtéž, S. 77.

²¹⁰ CHMELÍK, J., op. cit. sub 156, S. 273.

Poškozený často participuje na rekognici pachatele, která je až na výjimky (případy, kdy oběť pachatele zná a dokáže jej spolehlivě označit jménem, pachatel byl ihned na místě činu zadržen, nebo naopak nebyl nikým zpozorován) vhodná ve všech případech. Nejčastěji se provádí rekognice in natura na základě vizuálního znovupoznání podle anatomických znaků. Maskoval-li se pachatel, nebo byla-li loupež spáchána za tmy, jeho úspěšné vizuální znovupoznání tak může být ohroženo. Přesto lze provést rekognici podle funkčních znaků, například podle chůze či gestikulace.

Pachatel často oběť slovně oslovuje, lze tedy využít rekognici podle hlasu.²¹¹ Tak tomu bylo například v případě únosu ředitele Universal banky F. Helešice v únoru roku 1999 v obci Vaňov u Ústí nad Labem. Pachatelé jej unesli, oloupili, a odvezli na neznámé místo. Požadovali výkupné ve výši deseti milionů korun, které jim manželka uneseného zaplatila. Poté požadovali dalších deset milionů korun, ty už ovšem nedostali. Pachatelé byli o tři měsíce později dopadeni. Oběť je v průběhu činu neviděla, protože měla na hlavě pytel, na základě hlasové rekognice ale dokázala celkem spolehlivě znovupoznat tři ze čtyř pachatelů.²¹²

Pro představu o jistotě znovupoznání příkládám vyjádření svědka F. Helešice k jednotlivým hlasům v rámci dvou z prováděných rekognic. Při každé byl znovupoznáván hlas mezi čtyřmi dalšími:

„hlas č. 6 - tento hlas mi není nijak povědomý

hlas č. 7 - tento hlas mi rovněž není nijak povědomý

hlas č. 8 - tento hlas mi také není povědomý

hlas č. 9 - mám pocit, že jsem ten hlas slyšel a myslím, že jsem ten hlas slyšel na chatě, kde jsem byl zadržován

Vyšetřovatel: Upřesněte to.

Myslím, že to byl hlas muže, který se mnou na té chatě nejvíce komunikoval, tedy ten, který se se mnou bavil o zbraních, o autech apod..

hlas č. 10 - nezdá se mi povědomý, tento hlas.

hlas č. 11 - ten hlas mi nebyl povědomý

hlas č. 12 - rovněž mi ten hlas nebyl povědomý

hlas č. 13 - po přečtení textu si poznávající svědek žádá slyšet tento hlas znovu

po opětovném přečtení předloženého textu touto osobou svědek uvádí:

²¹¹ MUSIL, J., op. cit. sub 177, S. 81.

²¹² Informace o případu získány z rozhovoru poskytnutého vrchním komisařem Romanem Rainerem dne 8. 3. 2021.

Nejsem si jist, ale domnívám se, že jsem ten hlas slyšel, a to v té souvislosti toho dne. Prostě zní mi v uších ten hlas, nevím kam ho mám zařadit, ale mám ten pocit, že jsem ten hlas zaslechl. Myslím, že jsem ho slyšel v nějakém, spíš afektu, v nějaké situaci, kdy na mě křičel nebo se choval nějakým takovýmhle způsobem. Mám pocit, že jsem ho zaslechl i v tom hovoru, který probíhal v té chatě. Ten hlas je mi povědomý a pokud si vybavuji, slyšel jsem ho v těchto souvislostech.

hlas č. 14 - ne, tento hlas mi není povědomý

hlas č. 15 - tento hlas mi rovněž není povědomý. “²¹³

²¹³ Citace z protokolu o rekognici.

Závěr

Tato diplomová práce si vytyčila za cíl představit viktimologii jako vědní obor, nastínit poznatky o psychologii a chování oběti využitelné pro vyšetřování trestných činů i pro komunikaci s oběťmi a zmapovat, jak významnou roli oběť skutečně hraje v kriminalistické taktice a metodice. Přestože k tématu, jakým je kriminalistická viktimologie, není snadné nalézt příliš mnoho relevantních pramenů, snažila jsem se tuto oblast zevrubně prozkoumat.

Oběti procházejí nejrůznějšími fázemi prožívání, které se ne vždy slučují s náročností té či oné fáze trestního řízení. Z tohoto nesouladu může pramenit celá řada neúspěchů souvisejících s objasněním případu a dopadením pachatele, od toho, že oběť trestný čin vůbec neoznámí, přes nezdařilý vyšetřovací úkon, až ve výsledku po důkazní nouzi. Na základě výše uvedeného se domnívám, že přístup orgánů činných v trestním řízení k oběti je naprosto zásadní, a přestože se o tomto tématu v posledních letech čím dál více hovoří, nezdá se mi, že by docházelo k přílišné změně k lepšímu, a to ani po přijetí zákona o obětech trestných činů. Navzdory, řekla bych, dnes již všeobecnému povědomí o vysoké míře latence znásilnění se stále ještě lze setkat při rozhovorech s policisty s prohlášeními typu „Ono to nikdy není tak jasné, jak to s tím znásilněním je,“ nebo „Dělal jsem jen na jednom znásilnění, a to si ještě nejsem tak úplně jistý, jestli to znásilnění bylo,“ apod. Přitom je nutné si uvědomit, že špatný přístup k obětem vede nejen k druhotnému poškození oběti, ale nevyhnutelně i ke snížení potenciálu objasnění trestného činu, tedy k horším kriminalistickým výsledkům. Dalo by se říct, že minimálně orgány činné v trestním řízení si takovýmto přístupem takřka „podrážejí nohy“.

Za další problém ze strany orgánů činných v trestním řízení považuji i neporozumění chování oběti před činem, v průběhu činu a po činu. Dle mého názoru je zásadní, aby vyšetřovatel na případ nazíral co možná s nejotevřenější myslí, bez předsudků a narychlo učiněných závěrů, jinak je možné, že mu něco podstatného unikne. Oběti se totiž nechovají vždy tak, jak by většina lidí očekávala. Ve spoustě případů lze jejich jednání označit takřka za kontraintuitivní, což ovšem neznamená, že je špatné. Z toho důvodu zastávám názor, že ani lidé nezabývající se oběťmi na profesionální úrovni, natož policisté, právníci, psychologové apod. by neměli jednání obětí v kritické situaci soudit, jakkoli si mnohdy myslí, že by ji zvládli lépe a jednání oběti jim připadá nesmyslné.

Osobně se domnívám, že důvodem necitlivého přístupu k obětem a neporozumění jejich chování není jen nedostatek empatie a taktu, ale i malá informovanost a erudice v tomto směru. Dle mého názoru by mělo dojít k rozšíření vzdělávání orgánů činných v trestním řízení týkajícího se této problematiky, a i s ohledem na současnou situaci se mi tato cesta jeví jako téměř nezbytná.

Dále mám za to, že v této oblasti by mělo docházet také k proškolení advokátních koncipientů, ačkoli pro většinu z nich může být vhodné chování k oběti záležitostí spíše morální a etickou. Jsem si ovšem vědoma toho, že zůstává otázkou, do jaké míry by tato osvěta ovlivnila advokátní koncipienty a advokáty při výkonu jejich profese. Věřím, že se situace zlepší díky větší informovanosti a erudici osob, které s oběťmi přicházejí do styku, k čemuž bych ráda přispěla i touto diplomovou prací.

Při zpracovávání předkládané diplomové práce jsem bohužel nemohla využít veškeré původně zamýšlené zdroje, např. popisy reálných případů trestných činů, uveřejněné v různých číslech Krimalistického sborníku, která nejsou v současné době z důvodu mimořádných opatření souvisejících s pandemií onemocnění COVID-19 dostupná k prostudování. Tyto případy měly být původně názornými příklady postupů orgánů činných v trestním řízení při vyšetřování trestných činů a jejich přístupu k obětem. Jejich zařazení by, dle mého názoru, podpořilo závěry, ke kterým jsem v předkládané práci dospěla.

Seznam zkratk

Zákon o obětech trestných činů	zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)
Trestní zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Trestní řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
Sb.	Sbírka zákonů

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BLATNÍKOVÁ, Šárka, Petra FARIDOVÁ a Petr ZEMAN. Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie. ISBN 978-80-7338-153-0.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Viktimologie pro forenzní praxi. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.

ČÍRTKOVÁ, L. Role oběti ve vyšetřování násilných trestných činů. Kriminalistický sborník, 2001, č. 4.

ČÍRTKOVÁ, L. Základy psychologie výslechu. Kriminalistický sborník, 2000, č. 3.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

DAIGLE, Leah, E. Victimology: A Text/Reader. London: Sage Publications, 2012.

GILLERNOVÁ, Ilona a Hedvika BOUKALOVÁ. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1293-3.

GŘIVNA, Tomáš. Oběti trestných činů: komentář. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-793-4.

GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. Kriminologie. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.

HLAVÁČEK, Jan a Miroslav PROTIVINSKÝ. Praktická kriminalistika. Praha: Kriminalistický ústav Praha Policie České republiky, 2007.

HOLCR, Květoň. Kriminologie. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-27-1.

CHMELÍK, Jan. Rukověť kriminalistiky. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9.

JANOFF-BULMAN, R. a I. FRIEZE. A theoretical perspective for understanding reactions to victimisation: Journal of Social Issues. 1983.

JELÍNEK, Jiří. Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1.

KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 8071798134.

METEŇKO, Jozef, Iveta BAČÍKOVÁ a Martin SAMEK. Kriminalistická taktika. Brno: Václav Klemm, 2013. ISBN 978-80-87713-08-2.

MUSIL, Jan. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-602-1.

MUSIL, Jan, Zdeněk KONRÁD a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika. 2., přeprac. a dopl. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2004. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-878-9.

NĚMEC, Miroslav. Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti. Praha: Policejní akademie České republiky, Vydavatelství PA ČR, 2003. ISBN 80-7251-141-6.

NOVOTNÝ, Oto. Kriminologie. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-026-2.

PORADA, Viktor. Kriminalistika: (úvod, technika, taktika). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-038-3.

SHAPLAND, Joanna, Jon WILLMORE a Peter DUFF. Victims in the Criminal Justice System. 1. Aldershot: Gower, 1985.

STAŇKOVÁ, Lenka, Filip ŠČERBA a Milan VICHLENDÁ. Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-069-7.

STRAUS, Jiří. Kriminalistická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-40-7.

STRÉMY, T. a M. VRÁBLOVÁ. Restorative Justice in the Conditions of the Slovak Republic: International and Comparative Law Review. 1. 2016.

ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5.

VELIKOVSKÁ, Martina. Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

EU award for Polish teen behind fake online shop helping domestic abuse victims in lockdown [online]. [cit. 2021-03-31]. Dostupné z:

https://www.notesfrompoland.com/2021/02/15/polish-schoolgirl-wins-eu-award-for-fake-online-shop-helping-victims-of-domestic-abuse-in-lockdown/?fbclid=IwAR1YmcCbsqcL7Nd_HLY7k_bXrQXaa35ixzeHTN475vEVkudopfCYx4gb5o

Za vraždu otce a jeho manželky dostal muž 25 let vězení, těla se nenašla [online]. [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/soud-vrazda-narozny-olomouc-prerov-ostava.A210205_091413_olomouc-zpravy_pp

Pražský vrah taxikářů: David Virgulák si oběti podivně zaznamenával do deníku [online]. [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: <https://zoommagazin.iprima.cz/zajimavosti/cesky-seriovy-vrah-taxikaru>

Nosí minisukně? O znásilnění si koledovala, myslí si třetina Čechů [online]. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/1418/nosi-minisukne-o-znasilneni-si-koledovala-mysli-si-tretina-cechu>

Opilý muž zastřelil na ulici syna své přítelkyně, měli spolu spory. Www.idnes.cz [online]. [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/vrazda-strelba-losov-alkohol-hadka-olomouc.A210215_113545_olomouc-zpravy_dik

www.beck-online.cz

3. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

4. Seznam ostatních zdrojů

Rozhovor s vrchním komisařem Romanem Rainerem dne 8. 3. 2021

Kriminalistické učení o oběti trestného činu

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se věnuje učení o obětech trestných činů. Cílem této práce je představit nauku o obětech zvanou viktimologie se zaměřením především na viktimologii kriminalistickou. Tato práce je rozdělena do čtyř velkých kapitol. První kapitola je věnována viktimologii obecné a vykládá stěžejní pojmy tohoto oboru, přičemž klade důraz na jejich kriminalistické užití. Tato kapitola dále pojednává o postavení a zařazení tohoto vědního oboru mezi obory ostatními, poskytuje stručný historický vhled do vývoje této disciplíny, a nakonec představuje způsoby péče o oběti trestných činů. Kapitola druhá je zaměřena na problematiku oznamování trestných činů z pohledu oběti. Nejprve se zabývá vnitřními procesy, kterými oběť po primární viktimizaci prochází, dále uvádí faktory, které oběť motivují či odrazují od učinění oznámení, a to včetně možných obav oběti ze sekundární viktimizace. Třetí kapitola pojednává o roli oběti v rámci vyšetřování trestných činů, a to především při provádění vyšetřovacích úkonů. Podrobně je rozebrán zejména výslech oběti a jeho specifika z pohledu kriminalistického, psychologického a trestněprávního, dále rekognice a konfrontace. Dále se tato kapitola rovněž věnuje otázce znaleckého zkoumání věrohodnosti oběti a jeho sporné relevanci a představuje některé zásady pro jednání orgánů činných v trestním řízení s obětí. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na oběti vybraných násilných trestných činů, a sice oběti vražd, sexuálních trestných činů a loupeží. V této kapitole je představeno vyšetřování těchto trestných činů z pohledu kriminalistické taktiky a metodiky. Jsou zde vyzdviženy kriminalistické, psychologické a statistické poznatky o oběti, které mohou potenciálně pomoci při objasňování těchto trestných činů.

Díky interdisciplinárnímu charakteru tohoto vědního oboru jsou kriminalistické poznatky o obětech trestných činů v této práci obohaceny o poznatky z dalších vědních disciplín, zejména z kriminologie, psychologie a trestního práva.

Klíčová slova: kriminalistika, viktimologie, oběť

Criminalistic theory of victims of crime

Abstract

This thesis focuses on learning about victims of crime. The aim is to present the doctrine of victims called victimology with a particular focus on criminalistic victimology. The content is divided into four major chapters. The first chapter is devoted to general victimology and explains the key concepts of this field, emphasizing their criminalistic use. Moreover, the chapter discusses the position and classification of this field of science among other disciplines, provides a brief historical insight into the development of this discipline, and finally presents ways of caring for victims of crime. The second chapter focuses on crime reporting from the perspective of the victim. First, it deals with the internal processes that the victim experiences after primary victimization, then lists the factors that motivate or discourage the victim from reporting crime, including potential fear of secondary victimization. The third chapter deals with the role of the victim in the investigation of criminal offenses, especially in the conduct of investigative acts. The victim interrogation and its specifics from the point of view of criminology, psychology and criminal law, as well as recognition and confrontation are discussed in detail in this chapter. Furthermore, the third chapter also deals with the issue of expert examination of the victim's credibility and its controversial relevance and presents some principles for the conduct of law enforcement authorities towards the victim. The fourth chapter focuses on the victims of selected violent crimes, i.e., victims of murder, sexual crime and robbery. This chapter presents the investigation of the mentioned crimes from the perspective of criminalistic tactics and methodology. Criminalistic, psychological and statistical knowledge about the victim, which can potentially help in clarifying these crimes, is highlighted.

Due to the interdisciplinary nature of criminalistic victimology, criminalistic knowledge about victims of crime in this paper is complemented with knowledge from other scientific disciplines, especially criminology, psychology and criminal law.

Key words: criminalistics, victimology, victim